

Inbreng verslag van een schriftelijk overleg

Binnen de vaste commissie voor Economische Zaken hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de Minister van Economische Zaken inzake het dossier gaswinning Groningen-veld en dan met name in het bijzonder het instemmingsbesluit met het gewijzigde winningsplan voor de gaswinning uit het Groningenveld en de gemaakt afwegingen.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Vermeij

Adjunct-griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Thomassen

Inhoudsopgave

I	Vragen en opmerkingen vanuit de fracties	2
	Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie	2
	Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie	4
	Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie	5
	Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie	9
	Vragen en opmerkingen van de leden van de PVV-fractie	13
	Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie	15
	Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie	18
	Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie	22
	Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren	25
II	Antwoord / Reactie van de Minister	31
III	Volledige agenda	31

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben zich de afgelopen weken uitvoerig nader laten informeren over de gaswinning in Groningen en alles wat daarbij komt kijken. Zij hebben verder het instemmingsbesluit met gewijzigde winningsplan voor de gaswinning uit het Groningenveld gelezen. Deze leden benadrukken dat het voor hen cruciaal is dat de veiligheid voor bewoners centraal staat en ook dat de besluitvorming zorgvuldig en op basis van feiten gebeurt. Dat vraagt volgens de leden van de VVD-fractie een verantwoordelijke houding van alle actoren in het besluitvormingsproces. Kan de Minister nader toelichten welke informatie hij heeft gewogen om tot dit besluit te komen en in hoeverre daar andere aspecten zijn meegewogen dan het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)?

Het SodM stelde in haar Advies Bevingsgevoeligheid van de Eemskanaal-regio dat alleen vanuit het oogpunt van de seismiciteit er geen redenen zijn het productieniveau (2,0 miljard Nm³/jr) te wijzigen in het Cluster Eemskanaal, waarbij «alleen» dikgedrukt staat. Welke redenen zijn er dan verder in dat cluster om een verlaging van het productieplafond te overwegen? Tijdens de hoorzitting die de vaste commissie voor Economische Zaken van de Tweede Kamer op woensdag 28 januari 2015 organiseerden, gaf het SodM aan dat zij de veiligheid in Groningen niet kon garanderen. Wat vindt u van die uitspraak? In welk licht moeten we die uitspraak zien? Is het niet zo dat niemand absolute veiligheid kan garanderen, nergens in Nederland? Graag uw reactie. Kan de Minister verder zijn opvattingen geven over de veiligheid voor bewoners? Verder gaf het SodM aan dat een besluit rondom de gaswinning altijd ook een politiek besluit is. Hoe moeten deze leden die uitspraak beoordelen volgens de Minister? Is het niet zo dat juist de SodM een onafhankelijke toezichthouder met de benodigde expertise op dit terrein is, die op basis van de beschikbare informatie – ook al zijn er onzekerheden- een advies moet geven?

Het SodM gaf in de hoorzitting verder aan dat het andere wetenschappers nog beter wil betrekken bij haar onderzoeken. Hoe gaat dit vorm krijgen en per wanneer gaat dit gebeuren?

Verschillende partijen stellen dat de gaswinning terug zou kunnen worden geschroefd naar 30 mrd Nm³ per jaar. Graag horen de leden van de VVD-fractie hoe de Minister daar tegenaan kijkt. Wat betekent een winning

van 30 mrd Nm³ voor de leveringszekerheid van gas? Wat zijn de risico's dat bij een stevige winter mensen dan in de kou komen te zitten? In hoeverre heeft het verlagen van de productie tot dat niveau effect op de seismiciteit?

Vorig jaar is ter compensatie van de schade veroorzaakt door de bevingen een pakket van 1,2 miljard euro toegekend aan de regio. Kan de Minister een update geven in overzichtsvorm van de besteding daarvan?

Vorig jaar is de dialoogtafel opgericht, onder voorzitterschap van Jacques Wallage en Jan Kamminga, die werkt aan het herstel van vertrouwen tussen bewoners, politiek en NAM in het getroffen gebied. Deze leden lezen in de antwoorden op de feitelijke vragen dat medio 2015 de evaluatie plaatsvindt daarvan. Kan de Minister alvast toelichten wat zijn indrukken tot dusver zijn over het functioneren van de dialoogtafel? Zijn er verbeteringen mogelijk en zo ja, welke? Zijn lokale partijen voldoende aangehaakt? Hoe is de betrokkenheid van het lokale bestuur in de besluitvorming? En andersom, pakt het lokale bestuur ook voldoende haar rol in het betrekken van de samenleving in zowel het luisteren naar, als ook het uitleggen van alles wat rondom de gaswinning in brede zin relevant is?

De leden van de VVD-fractie vinden het van essentieel belang dat alle partijen in een belangrijk en veelzijdig dossier als deze zorgvuldig hun afwegingen maken, waarbij feiten centraal staan. Daarnaast achtten zij het van het grootste belang dat alle partijen rondom de gaswinning werken aan het herstel van vertrouwen van de inwoners van het gebied. Zij denken dat vooral de NAM daar nog een paar stappen te maken heeft. Hoe werkt de NAM aan het herstel van vertrouwen en haar imago? Welke rol speelt de Minister hierin?

De NAM gaf in de hoorzitting aan dat zij naast de aansprakelijkheid die zij heeft op grond van de Mijnbouwwet, ook haar verantwoordelijkheid in bredere zin niet uit de weg gaat. Kan de Minister zijn zienswijze geven op hoe ver die verantwoordelijkheid van de NAM zich volgens hem strekt en of de NAM die wat hem betreft voldoende oppakt? Hoe verloopt zijn contact met de NAM over zowel de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid?

Er is veel aardbevingsschade in Groningen en wat betreft de leden van de VVD-fractie is het zaak om met alle kracht in te zetten op schadeherstel, op versteviging van gebouwen en op alle andere gerelateerde maatregelen. Naast alle opgelopen schade is het zeker dat er de komende jaren aardbevingen zullen zijn in Groningen. Vindt de Minister dat dit naar behoren verloopt en op schema ligt? Welke verbeteringen zijn er mogelijk?

Wat betreft deze leden ligt er een uiterst serieuze en belangrijke taak voor het Centrum Veilig Wonen (CVW). Heeft de Minister het idee dat het CVW goed uit de startblokken is gekomen en voldoende toegerust is op haar taken? Hoe houdt hij de vinger aan de pols wat betreft het functioneren van het CVW? Hoe borgt hij de kwaliteit van de uitvoering door het CVW? De grootste moeilijkheden wat betreft de schadeafhandeling zit vaak bij oude en historische gebouwen. Kan de Minister nader toelichten hoe de afhandeling en versteviging van dit soort gebouwen verloopt? Blijven die gebouwen in hun aanzicht en karakter behouden voor de omgeving? De veiligheid van bewoners moet centraal staan wat betreft de leden van de VVD-fractie. Dat geldt ten aanzien van de besluitvorming, herstel en versteviging van gebouwen, maar ook ten aanzien van de inrichting van hulpdiensten en protocollen omtrent mogelijke calamiteiten. Kan de Minister toelichten hoe dit er voor staat, wie de regie voert en wie daarop toeziet? Zij vragen verder hoe het verstevigen van gebouwen wat betreft de Minister het beste kan worden aangepakt. Wordt deze aanpak projectmatig gedaan, waarbij met een aannemer per project wordt gewerkt zodat er geen verschillende behandeling kan ontstaan tussen burens?

Wat betreft de normen voor aardbevingsbestendig bouwen stuurt de Minister de Nationale Praktijkrichtlijn (NPR) in de eerste week van februari naar de Kamer, zo begrijpen deze leden. Kan de Minister toelichten hoe er op dit moment met nieuwbouw wordt omgegaan? Welke normen gelden daarvoor en wordt er daarbij voldoende rekening gehouden met het feit dat de normen aanpassing behoeven? Kan de Minister verder een toelichting geven op de bouw- en investeringsplannen van het UMCG, de Hanzehogeschool, de Rijksuniversiteit en anderen in relatie tot de gaswinningsproblematiek? Hoe is zijn betrokkenheid?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie

De leden van de PvdA-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de brief over het Winningsbesluit Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen. Zij hebben een aantal opmerkingen en vragen aan de Minister.

Deze leden stellen vast dat de relatie tussen gaswinning, compactie van de bodem – met als gevolg aardbevingen – 50 jaar lang zijn ontkend en onderschat door de NAM en de Nederlandse overheid. In welk opzicht wordt in het huidige besluit wel een adequate afweging gemaakt tussen het belang van de gaswinning voor Nederland en de gevolgen daarvan voor de inwoners van Groningen? Graag een toelichting hierop. Waarom is er gekozen voor 39,4 miljard m³ gas? Dit veronderstelt een exactheid waar de leden van de PvdA-fractie geen onderbouwing kunnen vinden. Zij vragen de Minister te onderbouwen waarom de winning bij 39,4 mld m³ veilig en maatschappelijk verantwoord is. Ook vernemen deze leden graag op welke wijze dit besluit zich verhoudt tot de verklaring van de inspecteur – generaal van SodM dat de veiligheid van de bewoners van Groningen op dit moment niet gegarandeerd kan worden, alsmede de verklaring van SodM dat winningsreductie frequentie en zwaarte van de bevingen kan doen afnemen. Hoe verhoudt dit zich tot de motie Vos c.s. (TK 33 529 nr.34) waarin wordt gesteld dat veiligheid voorop dient te staan? Op welke aannames is de benodigde minimale leveringszekerheid van 30mld m³ gas gebaseerd? Hoeveel m³ hoogcalorisch gas kan door middel van het bijmengen van stikstof worden geleverd en hoeveel en hoe snel kan die capaciteit worden verhoogd? De leden van de PvdA-fractie vragen tot slot toe te lichten op welke wijze deze hoeveelheid gas is meegenomen in de berekening van het voor de leveringszekerheid benodigde minimum. Hoe groot is de kans dat bij lagere winningsscenario's het Groningenveld tijdens een strenge winter met een piekbelasting wordt geconfronteerd? In hoeverre is het duidelijk wat de risico's van een dergelijke piekbelasting zijn voor de veiligheid van de bevolking van Groningen? Als dit momenteel niet duidelijk is, dan vragen deze leden de Minister om aan te geven hoeveel tijd er nodig is om dergelijk onderzoek te laten uitvoeren. Waarom zijn Groningen en Hoogezand-Sappemeer niet toegevoegd aan het aardbevingsgebied terwijl er al wel aardbevingen zijn geconstateerd in deze gebieden?

Is de Minister bereid om scenario's op te stellen om de gaswinning te reduceren tot het vanuit het oogpunt van veiligheid gewenste optimum, met dien verstande dat de leveringszekerheid niet in gevaar mag worden gebracht?

De leden van de PvdA-fractie stellen dat het voor het vertrouwen van de inwoners van Groningen verstandig zou zijn om het toezicht van de SodM niet meer onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Economische Zaken te laten vallen, omdat dit ministerie ook belast is met de gaswinning zelf. Zij stellen daarom voor om het SodM voortaan onder de verantwoordelijkheid van een andere ministerie te laten vallen zoals bijvoorbeeld het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Deze leden vragen de Minister om op dit voorstel te reageren.

Is het waar dat dat in andere landen zoals Duitsland en het Verenigd Koninkrijk omgekeerde bewijslast geldt met betrekking tot de schadeafhandeling? Deze leden vragen de Minister om in te gaan op de suggestie om in Nederland de omkering van de bewijslast ook in te voeren zodat omwonenden sneller en adequater worden geholpen. Het is voor de leden van de PvdA-fractie duidelijk geworden dat ondanks het instellen van de Groninger Gasombudsman en ondanks de inspanningen van TCBB vooralsnog nog steeds bewoners van Groningen niet adequaat geholpen worden bij door bevingen veroorzaakte schade. Is er bereidheid om het mandaat van de Groninger Gasombudsman uit te breiden tot het totaal van de in het akkoord overeen gekomen maatregelenpakket, teneinde om de toenemende complexiteit van de problemen waarmee bewoners worden geconfronteerd het hoofd te kunnen bieden?

Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie

De leden van de SP-fractie zijn zeer geschokt over het winningsbesluit van de Minister van Economische Zaken. In hun ogen toont de Minister geen enkele empathie met de bewoners van het getroffen gebied en draagt zij bij aan het destabiliseren van een complete regio, in zowel fysieke als psychologische zin. Deze leden vinden dit van een ongekeerde brutaliteit en verzoekt de Minister serieus zijn besluit te heroverwegen.

Hoe verhoudt de risicobeoordeling bij de recent gepresenteerde Deltabeslissing, om werken aan de rivier te baseren op een volstrekt imaginaire topafvoer van 18.000 m³/sec bij Lobith met uw beslissing om Groningen bloot te stellen aan 39,4 miljard m³ voor 2015 en 2016? Ligt daar dezelfde zorg voor mens, dier en infrastructuur aan ten grondslag?

Heeft de Minister het in juni 2014 uitgebrachte advies van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI)¹ meegewogen in uw besluitvorming? Zo nee, waarom niet?

Hoe verhoudt de volgende passage in het RLI advies zich tot uw besluit? *«...De Rli denkt aan een afwegingskader waarin de numerieke risico-normen minder bepalend zijn voor de besluitvorming. En waarin morele vragen over rechtvaardige verdeling van lusten en lasten en zorgen van omwonenden over onzekerheden op een transparante wijze worden betrokken bij de besluitvorming. Risico's zijn zelden zeker, en een wetenschappelijke benadering kan de onzekerheden tot op zekere hoogte kenbaar maken. Toch hebben mensen een verwachting of een geloof over wat die onzekerheid zal brengen. Hierin ligt de basis voor verschillende opvattingen over risico's in het maatschappelijk debat. Om recht te doen aan verschillende verwachtingen en opvattingen moet het risicobeleid zowel adaptief als transparant zijn....»*

Hoe rijmt u de uitspraken van de Inspecteur-Generaal Staatstoezicht op de Mijnen tijdens de hoorzitting van de vaste commissie voor Economische Zaken van de Tweede Kamer op 28 januari jl., waarbij «productie, bodemdaling en bevingen zijn aan elkaar gerelateerd» en «we weten nog steeds onvoldoende». Als dat allebei waar is (wat de leden van de SP-fractie ook onderschrijven), hoe kan daar dan een redelijk precies advies van 39,4 miljard m³ uit voortvloeien? Waarom is deze dubbele constatering geen grond de winning zover mogelijk te beperken? Het probleem met het rapport inzake onderzoek 9 (van november 2013)² is dat het tot een grote geanonimiseerde brij is verworpen. Zijn alle

¹ <http://www.rli.nl/publicaties/2014/advies/risicos-gewaardeerd>

² **Rapport inzake onderzoek 9 – november 2013**

Uitvoerder: GasTerra B.V. in samenwerking met het Ministerie van Economische Zaken. Om tot een zorgvuldige besluitvorming te komen met betrekking tot de gaswinning uit het Groningenveld is de Minister van Economische Zaken een elftal onderzoeken gestart (zie brief aan de 2e kamer van 28 maart 2013). Onderzoek 9 gaat over de langjarige exportcontracten van GasTerra B.V. («GasTerra»).

genoemde lopende contracten, werkelijk alle contracten die zijn afgesloten? Zijn hier de oude «bakstenen contracten» in verwerkt? Wat zijn op een rijtje alle aangegane verplichtingen en hun looptijd? Zijn er contracten gesloten met landen van buiten de Europese Unie? Zo ja, welke landen zijn dat en wat is de inhoud van die contracten?

Ook ontvangen deze leden graag informatie over de voorwaarden waaronder contracten opengebroken kunnen worden zoals de boeteclausules en ontbindende voorwaarden.

In genoemd rapport staat dat Gasterra (voor 50% in handen van Shell en Exxon Mobile) exportcontracten heeft met o.a. Shell Duitsland en Exxonmobil Duitsland. Het lijkt de leden van de SP-fractie een vreemde zaak wanneer deze dochterbedrijven van Gasterra, bij een vermindering van de export, het juridisch zouden gaan aanvechten wanneer Gasterra zich op force majeure zou beroepen. Graag een reactie van de Minister hierop.

Ondanks herhaalde verzoeken blijft het antwoord onduidelijk op de vraag «hoeveel van het in Groningen gewonnen gas is sinds het jaar 2000 voor binnenlands gebruik bestemd?». Dit omdat – volgens beantwoording- het Nederlandse gassysteem wordt gemengd met hoogcalorisch gas vanuit andere velden. Om die reden zou ook niet duidelijk zijn hoeveel gas er sinds dat jaar, per jaar naar het buitenland is geëxporteerd. Op welk wijze wordt een – chemische – boekhouding bijgehouden? Er moet daarbij toch sprake zijn van een plaats waarbij producten gemengd worden? Op die plek dient toch alleen al in het kader van veiligheid bij verwerking een boekhouding te worden bijgehouden? Deze leden vragen de Minister om een lijstje naar de Kamer te sturen van het volume langjarige contracten van 2000 t/m 2012 zoals tabel 1 van onderzoek 9? Indien dit niet mogelijk is, waarom is het niet mogelijk?

Stel dat het gas in het Groninger veld toch gewonnen kan worden, maar in een veel trager tempo, bijvoorbeeld op een niveau van 20 miljard m³/jaar, wat zou dan over een periode van bijvoorbeeld 30 jaar per saldo het financiële effect op de rijksfinanciën zijn, gelet op het feit dat de verminderde onmiddellijke inkomsten in dat geval gecompenseerd zouden worden door uitgestelde baten?

Wat is de impact van de voorliggende wijziging van de Mijnbouwwet (regels voor afsplitsing betreffende vergunningen voor het winnen van koolwaterstoffen die voor 19675 zijn verleend TK 34 092) op het nu voorliggende gaswinningbesluit? In genoemd wijzigingsvoorstel wordt de actieve benutting van winningsvergunningen van delfstoffen bevorderd. Naar de mening van de leden van de SP-fractie neemt dat voorstel eerder gerezen onduidelijkheden omtrent de vergunningen die zijn verleend vóór 1965 (Schoonebeek, Tubbergen, Rijswijk, Rossum-de Lutte en Groningen) allerminst weg. Wat is de aanleiding om vijftig jaar na dato de wet te veranderen voor wat betreft de rechtsgevolgen van splitsing van deze vijf vergunningen? De bijzonderheid van deze vergunningen is volgens de tekst gelegen in het feit dat ze «in onderlinge samenhang en met de houder zijn verankerd in de structuur van het gasgebouw». De Minister heeft aangekondigd de voorwaarden van het gasgebouw te willen herzien, en hier eind 2015 over aan de Kamer te berichten. Bij de schriftelijke inbreng op die wijziging van de Mijnbouwwet zijn veel vragen gesteld die nog niet zijn beantwoord. Kan de Minister zorg dragen voor een spoedige reactie? Zo nee, waarom niet?

Ons omringende landen hebben een Mijnbouwwet waarbij de bewijslast van schade als gevolg van mijnbouwactiviteiten bij de veroorzaker ligt. In Nederland is dat niet zo. De Minister ziet dit niet als een groot probleem gezien zijn antwoord op vraag 224 (TK 33 592 nr.92): «*Het enige* wat aannemelijk moet worden gemaakt is dat de schade is ontstaan door de bodembeweging». Is gezien alle beroering die de schadeafhandeling tot nog toe teweeg heeft gebracht dit antwoord geen gotspe, en dan met name de woorden «*het enige*»? Is de Minister alsnog bereid met een

voorstel te komen de Nederlandse Mijnbouwwet aan te passen op het punt van de bewijslast? Zo ja, kunnen dan ook de inwoners van de Parkstadgemeenten met mijnbouwschade op een schadeloosstelling rekenen zoals hun Duitse burens? Zo nee, waarom niet?

Is de Minister bereid, analoog aan de Deltawet, met spoed een Herstelwet voor Groningen te maken, waarin analoog aan de Deltacommissaris, iemand met gezag en empathie wordt aangesteld om met bewoners en instellingen aan een duurzame toekomst van de provincie te werken? Zo ja, welk mandaat, welk budget en welk niveau van doorzettingsmacht horen daar in grote lijnen bij? Zo nee, waarom niet?

In 2003 lag het niveau van de bevingen veel hoger dan in welk jaar daarvoor dan ook. Het jaar 2005 eindigde op de tweede plaats, het jaar 2006 was weer erger dan 2003 (grafiek bij vraag 90 (TK 33 592 nr 92)). Hebben NAM, SodM, TNO en/of KNMI eind 2006 aan de bel getrokken? Zo nee, waarom niet? Het jaar 2009 werd tweede, het jaar 2011 verpulverde het record van 2006 weer. Is er toen aan de bel getrokken? Zo nee, waarom niet?

Gezien het feit dat in bijvoorbeeld de gemeente Slochteren 40% van de gebouwen schade heeft, in de gemeente Groningen grote utilitaire bouwwerken niet afgemaakt kunnen worden zonder dure preventieve versterkingen en het voorgestelde niveau van winning het aantal bevingen waarschijnlijk hoog zullen houden, doet zich de vraag voor of er een bovengrens is aan de hoeveelheid schade die de NAM kan vergoeden. Is er zo'n bovengrens en zo ja, waar ligt die ongeveer? Kan de Minister een schatting geven hoe de derving van aardgasbaten bij vermindering van 39,4 miljard m³ naar 30 miljard m³ en naar 20 miljard m³ zich verhoudt tot de toename van de fysieke en psychologische schade als gevolg een te verwachten hoger aantal bevingen, met inachtneming van de noodzaak wel of niet tot grootschalige uitkoopregelingen te moeten overgaan?

Wanneer huizen in een gebied schade oplopen door een beving, leidt dan een tweede en derde beving van dezelfde kracht tot een lineaire of een exponentiële toename van de schade?

Waarom neemt u een winningsbesluit op het moment dat de Nationale Praktijkrichtlijn nog niet naar de Tweede Kamer is gestuurd (vraag 111, TK 33 592 nr.92)?

Waarom neemt u, zoals uit de beantwoording van de feitelijke vragen (TK 33 592 nr.92) blijkt, ieder advies van SodM over (bijvoorbeeld vraag 30, 31, 69, 70), behalve het advies eind 2013 om de gaswinning terug te brengen omdat u toen meer informatie nodig had om tot een goed afgewogen en gemotiveerd besluit te komen (vraag 6)? Hoeveel bevingen en schade had het gescheeld, wanneer u juist dat advies wel zou hebben opgevolgd? Waarom denkt u dat een risico-analyse van de NAM, die nog moet worden opgeleverd later in het voorjaar, aanvaardbaar zou zijn voor de bevolking van Groningen? Waarom gebeurt dit niet door een onafhankelijke partij? Waarom maakt u geen duidelijke knip tussen de hoofdtaak en voornaamste expertise van de NAM (naar gas boren) en die van geologen en bouwkundigen (relatie met bevingen en schade vaststellen) en hakt u vervolgens de knoop door? Waarom neemt het CVW geen «oude» zaken van de NAM over? Wat gebeurt er als mensen nieuwe schade krijgen bovenop al bestaande schade? Doet de NAM dan de oude scheuren en het CVW de nieuwe? Bent u niet van mening dat er nu een situatie is ontstaan waarbij iedereen naar elkaar wijst cq. zich achter elkaar verschuilt? Wat gaat de Minister doen om dit gekmakende mistgordijn te laten verdwijnen?

De Mijnbouwwet biedt de Minister op grond van artikel 50 de mogelijkheid om in de productie in te grijpen wanneer er sprake is van ernstige aantasting voor onder andere de veiligheid. Waarom benut de Minister deze mogelijkheid niet, in het licht van de uitspraak van de Inspecteur-Generaal van SodM afgelopen 28 januari tijdens de eerder

genoemde hoorzitting, dat de veiligheid van Groningers niet te garanderen is?

Wordt de winning in de kleinere velden rondom het Groninger veld opgevoerd, zoals bijvoorbeeld in De Marne en bij Lauwerzijl? Hoe groot is het risico op een waterbedeffect? Kunt u garanderen dat ook hier niet gefrackt wordt? Is het hierbij mogelijk een overzicht per put te geven? Zo nee, waarom is dit niet mogelijk?

Kan de Minister volledige opening van zaken geven over de boorafvalwaterputten bij Borgsweer, aangezien de feitelijke vragen 82 en 83 (TK 33 592 nr.92) niet geleid hebben tot heldere antwoorden? Hoeveel wordt er gestort, om wat voor materiaal gaat het, is duidelijk in welke lagen het materiaal terecht komt, is bekend wat dat voor drukveranderingen teweeg brengt, is het zeker dat er niet via scheuren vervuild water in bovenliggende lagen terecht komt, lopen omwonenden gezondheidsrisico's en zo ja, welke? Hoe wordt dit getoetst?

Het antwoord op vraag 48 (TK 33 592 nr.92) lijkt te suggereren dat het model van de NAM geen relatie tussen productie en seismiciteit vaststelt, terwijl het SodM, op basis van modellen van TNO en KNMI, juist vaststelt dat dit wel zo is. Zien de leden van de SP-fractie dit goed? Zo nee, hoe zit het dan wel? En hoe verhoudt dit zich dan weer tot het omfloerste antwoord op vraag 85 (TK 33 592 nr.92)? Hoeveel tijd trekt de Minister uit voor «verder onderzoek»? Wanneer bereiken we dit punt en is dit onafhankelijk van eventuele klappen die de provincie nog krijgt in de tussentijd? De beantwoording van dit type vragen komt op deze leden over alsof de Minister van mening is dat hij met een laboratoriumsituatie te maken heeft, waarin calamiteiten kunnen worden nagebootst op kleine schaal. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit het antwoord op vraag 91 en 92 (TK 33 592 nr.92).

Als SodM (vraag 48 (TK 33 592 nr.92)) aangeeft dat niveau en ruimtelijke verdeling van de seismiciteit stuurbaar lijkt via de productie (zoals ook in positieve – Loppersum – en in negatieve – TenBoer, Hoogezand – zin is gebleken in 2014, wat let de Minister dan om de productie zover als mogelijk terug te schroeven en daarmee op z'n minst de Groninger bevolking enige hoop in bange dagen te schenken?

Als de modellen van de NAM zulke grote onzekerheidsmarges kennen dat ze de effecten van ingrepen in de productie op de seismische dreiging overschaduwden (vraag 56, 57 (TK 33 592 nr.92)), welke grond is er dan überhaupt om je op deze modellen te verlaten? Is dat niet juist een reden tot maximale voorzorg over te gaan tot het moment dat de kennis van de processen zodanig is gevorderd, dat besluiten voldoende onderbouwd genomen kunnen worden? Is «een langere observatieperiode» (vraag 57 (TK 33 592 nr.92)) wel aan de orde, gezien het acute gevaar? Hoe verhoudt het feit dat de NAM en SodM het «veiligheidsrisico» nog steeds als belangrijkste factor zien in de productiefilosofie (vraag 76 (TK 33 592 nr.92)) zich tot de keuze om 39,4 miljard m³ gas te winnen in 2015. Welke veiligheidsfilosofie ligt hieraan ten grondslag? Hoe kwantitatief is deze filosofie, uitgedrukt in schade aan gebouwen, gewonden en doden? Wat weerhoudt de Minister van een verlaging van de winning tot 30 miljard m³ gas in 2015 wanneer het antwoord op vraag 136 (TK 33 592 nr.92) klip en klaar laat zien dat de leveringszekerheid hierdoor niet wordt aangetast? Welke mogelijkheden ziet de Minister om het komend jaar de volgende zaken te versnellen waardoor de gaswinning in 2016 mogelijkkerwijs nog verder naar beneden bijgesteld kan worden: 1) versnelde vervangingsinvesteringen industrie; 2) versnelde isolatie woningvoorraad; 3) koolwaterstoffenheffing; 4) verplichting opleggen aan glastuinbouw om restwarmte uit industrie het te gebruiken; 5) grootverbruiker een productiestop opleggen bij koud weer? Graag hierop een reactie.

Welke mogelijkheden ziet de Minister om een beroep te doen op nationale solidariteit, door bijvoorbeeld iedereen op te roepen een trui aan te trekken in plaats van de thermostaat hoog te zetten, het licht uit te doen,

minder wasjes te draaien, versneld met het Energielabel aan de gang te gaan, over te gaan op decentrale opwek, slurpende apparaten te vervangen die stroom vreten, kortom: waarom maakt de Minister van de nood geen deugd door de bevolking van elf provincies te stimuleren iets concreets te doen om de twaalfde provincie te ontlasten?

Waarom is ervoor gekozen het CVW een private onderneming te laten zijn, gezien het feit dat veiligheid van inwoners bij uitstek een publieke verantwoordelijkheid is (vraag 165, 167 (TK 33 592 nr.92))? Kan de Minister het CVW een aanwijzing geven in geval van conflicten bij schadeafhandeling? Wordt het CVW niet «gesandwich» tussen de NAM en het Rijk, gezien het feit dat de NAM in juridische zin aansprakelijk blijft? Wat heeft de in te stellen interbestuurlijke Rijksdienst dan weer te zeggen over de NAM, het CVW en de Commissie Bijzondere Situaties? Wat voor alternatieven zijn voor handen om de verantwoordelijkheden tussen publiek en privaat inzichtelijker en overzichtelijker te maken, niet alleen voor de leden van de SP-fractie maar ook voor alle getroffen bewoners? Kan de Minister kort en helder aangeven wie straks waar over gaat? Is er dan nog behoefte aan bijvoorbeeld een Tcbb of een commissie bodemdaling, die links en rechts partijen met tegengestelde belangen adviseren en op het moment eerder als hindermacht dan als oplosser fungeren? Is de Minister bereid, gezien het feit dat de opvattingen over de verkoopbaarheid van huizen mijlenver uiteen liggen, een ander bureau dan ORTEC onderzoek te laten doen naar de woningmarkt in het aardbevingsgebied en pas daarna uitspraken te doen over de ernst van de situatie (vraag 220 (TK 33 592 nr.92))? Zo nee, waarom leunt de Minister dan zo zwaar op ORTEC terwijl signalen uit het veld een volstrekt ander beeld schetsen?

Beseft de Minister dat zijn besluit bijdraagt aan het fundamenteel fysiek en psychologisch destabiliseren van een complete regio in Nederland en dat dit sinds 1953 niet eerder is voorgekomen? Heeft de Minister al een speech klaar om na het eerste grote ongeluk zijn handen in onschuld te wassen? Zo nee, wordt het niet tijd die te schrijven?

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

De leden van de CDA-fractie hebben kennisgenomen van het definitieve winningsbesluit Gaswinning Groningen. Zij hebben nog vragen over de gaswinning in Groningen.

Voor deze leden staat de veiligheid voor de inwoners van Groningen voorop. De leden van de CDA-fractie zijn teleurgesteld in het feit dat er tot op heden nog steeds geen risicoanalyses zijn voor alle gebieden die worden beïnvloed door de gaswinning uit het Groningen reservoir. Zij stellen vast dat er een hoog risico is voor de veiligheid van de inwoners van deze gebieden. Ook tijdens de hoorzitting van 28 januari jl. werd bevestigd dat er een causale relatie is tussen de hoeveelheid gewonnen gas en de aardbevingen. Bovendien is het afgelopen jaar zichtbaar geworden dat de reductie van gaswinning bij het Loppersumcluster in januari 2014 binnen enkele maanden resulteerde in minder aardbevingen. In het gebied rondom Hoogezand-Sappemeer werd de productie verhoogd en daar waren vervolgens ook meer aardbevingen te zien. De leden van de CDA-fractie zijn ervan overtuigd dat de winning moet worden teruggeschroefd naar een niveau dat vanuit het oogpunt van leveringszekerheid nodig is.

SodM adviseerde in januari 2013 om de gasproductie uit het Groningse gasveld zo snel mogelijk, zo veel als mogelijk en realistisch mogelijk is terug te brengen. Deze leden stellen mede op basis van de hoorzitting vast dat dit advies nog steeds geldig is. Zo staat dit advies ook momenteel te lezen op de website van SodM. In reactie op dit duidelijke advies heeft de Minister onderzoeken laten uitvoeren gedurende dat jaar. In 2013 is er een grote hoeveelheid gas gewonnen uit het Groningenveld, bijna 54

miljard m³, hoger dan de geplande 49 miljard m³. In hoeverre heeft de Minister overwogen om het advies van SodM op te volgen en de gaswinning uit het Groningenveld in 2013 te reduceren ten behoeve van de veiligheid? Kan de Minister toelichten op basis van welke veiligheids-overwegingen hij heeft besloten in 2013 geen enkele stap te nemen om de gaswinning naar beneden bij te sturen? Is de Minister in 2013 in overleg getreden met de NAM en/of Gasterra om te bezien hoe de gasproductie had kunnen worden gereduceerd of hoe voorkomen had kunnen worden dat de winning niet groter zou zijn dan de geplande 49 miljard m³? Zo ja, op basis van welke argumenten is besloten om de gasproductie uit het Groningenveld alsnog niet te reduceren in 2013?

In 2014 is er een winningsplafond van 42,5 miljard m³ vastgesteld, welke hoeveelheid in het voorgaande winningsplan de gemiddelde winning per jaar was. Voor 2015 heeft de Minister aangekondigd de productiehoeveelheid uit het Groningse gasveld vast te stellen op 39,4 miljard m³ voor het gasjaar 2015–2016. Heeft de Minister deze beslissingen gebaseerd op een analyse van het lokaal persoonlijk risico, zoals berekend voor het Loppersumcluster door SodM? Waarom heeft de Minister niet aan NAM of SodM gevraagd om dit risico op deze wijze te berekenen, terwijl SodM in december 2013 uitdrukkelijk heeft geadviseerd dat NAM op zo kort mogelijke termijn een volledig probabilistische seismisch risicoanalyse uit zou voeren? Waarom heeft de Minister niet de voorwaarde gesteld dat deze risicoanalyse er zou moeten zijn voorafgaand aan het definitieve gaswinningsbesluit? Is het waar dat de gegevens om deze seismisch risicoanalyse naar het voorbeeld van SodM op te stellen voor het hele gebied boven het Groningenveld, aanwezig zijn bij de NAM,? Is de Minister bereid om te wachten op deze seismisch risicoanalyse voor het winningsbesluit voor 2015–2016? Zo nee, is de Minister bereid om op basis van de zo snel mogelijk uit te voeren seismisch risicoanalyse het winningsbesluit te wijzigen? In 2013 beperkte NAM zich tot het berekenen van het seismisch gevaar, waarop de SodM grote kritiek had. In 2014 berekende NAM opnieuw het seismisch gevaar, in plaats van het seismisch risico. Hoe gaat de Minister ervoor zorgen dat een seismisch risico berekening goed uitgevoerd gaat worden voor het hele Groningenveld? Het geduld van de leden van de CDA-fractie raakt zo op omdat deze berekeningen er nog steeds niet zijn. Nu stelt de Minister de datum van 1 mei 2015. Het winningsbesluit zou normaal genomen worden in september 2014, had dan ook niet 6 maanden later in februari 2015 de risico analyse er moeten zijn? In de beantwoording van de feitelijke vragen (TK 33 592 nr.92) geeft de Minister aan dat er geen overeenstemming is over de berekening; waarin zitten die verschillen? Waarom wordt niet de berekening van SodM, die is gedaan voor het Loppersumcluster, aangehouden?

In het definitieve winningsbesluit staat dat er nader onderzoek gedaan gaat worden waarbij «de statische en dynamische ondergrondmodellen worden betrokken en gebruik wordt gemaakt van de meetgegevens die als gevolg van de uit te voeren gedetailleerde metingen ter beschikking komen» (TK 33 592 nr.92, p. 11). Stelt de Minister hiermee de berekening van het seismisch risico uit tot 1 juli 2016 voor verder onderzoek, terwijl SodM eind 2013 het seismisch risico wel al berekend had voor het Loppersum cluster? Wat is er volgens de Minister niet goed aan de berekening van het seismisch risico door SodM van eind 2013 voor het gebied bij Loppersum? Waarom staat de Minister het toe dat NAM blijft vasthouden aan modellen die geen rekening houden met de werkelijke metingen? De Minister heeft in september 2014 naar aanleiding van de aardbeving in Ten Boer extra onderzoek laten uitvoeren naar het Eemskanaalcluster, maar er is geen risico analyse gemaakt voor dit gebied. Waarom heeft de Minister geen opdracht gegeven aan NAM of SodM om een risico analyse te maken zoals SodM had opgesteld voor het Loppersumcluster gebied?

De Minister is verantwoordelijk voor het bepalen van de gasproductie, het borgen van de veiligheid en het beschermen van de rechten van inwoners in het getroffen gebied. Hoe verhoudt zich het besluit van de Minister om eerst niet in te grijpen in 2013 en vervolgens de gaswinning slechts minimaal te reduceren in 2014 met de verantwoordelijkheid van de Minister voor de veiligheid van de bewoners boven het reservoir en het advies van SodM om de winning te reduceren zover als mogelijk is? Waarom heeft de Minister vanuit het voorzorgsprincipe voor de veiligheid van onze inwoners in Groningen niet besloten om de winning te reduceren tot het niveau dat minimaal noodzakelijk is voor de leveringszekerheid?

Ziet ook de Minister de causaliteit tussen de reductie van de winning bij het Loppersum cluster en de afname van het aantal aardbevingen in dat gebied? Zo ja, waarom volstaat de minimale reductie bij het cluster Hoogezand-Sappemeer, van 3,1 miljard m³ (25%), en het gelijk houden van de winning bij het Eemskanaalcluster? Zou een verdere reductie (bij Loppersum was het 80%) bij het cluster Hoogezand-Sappemeer en het Eemskanaal een verdere vermindering van de seismiciteit kunnen betekenen in deze gebieden? Zo nee, waarom niet? Is er een wetenschappelijke basis voor de door de Minister voorgestelde reducties bij het Hoogezand-Sappemeer cluster en het Eemskanaalcluster buiten dat dit het winningsniveau was in 2012? Zo ja, welke?

Deze leden vragen de Minister om toe te lichten op welke wijze het drukverschil in het reservoir, meer dan 300 Atmosfeer bij de aanvang van de winning in Groningen in de jaren '60 en gedaald naar minder dan 100 Atmosfeer op dit moment, bijdraagt aan het optreden van compactie en seismiciteit in de afgelopen jaren. Kan de Minister een overzicht geven van de afname van druk in de verschillende delen van het reservoir in de afgelopen decennia? Zou de Minister een overzicht kunnen geven van de compactie of bodemdaling van de verschillende delen van het gebied boven het Groningen veld?

Hoe wordt de overgang van het kalenderjaar naar het gasjaar vorm gegeven? Welke hoeveelheid gas wordt toegestaan om te winnen in de periode januari 2015 tot en met september 2015, zo vragen deze leden? En welke hoeveelheid wordt toegestaan om te winnen in de periode oktober 2015 tot en met september 2016? Hoe wordt voorkomen dat in 2015 het door de Minister ingestelde maximum van 39,4 miljard m³ niet wordt overschreden? In hoeverre denkt de Minister dat deze nieuwe wijze van weergeven de transparantie bevordert? Hoe voorkomt de Minister dat door deze wijziging het vertrouwen in transparantie gegevens verder achteruit gaat?

Tijdens de hoorzitting kwam naar voren dat de Minister degene is die bepaald hoeveel gas er wordt gewonnen. Herkent de Minister zich in dat beeld?

De leden van de CDA-fractie vragen de Minister om toe te lichten hoe onafhankelijk toezicht op de veiligheid van inwoners voor mijnbouwactiviteiten momenteel geborgd is? Heeft SodM een eigen budget om onderzoek te laten uitvoeren naar seismiciteit in relatie tot de winning van aardgas door bijvoorbeeld TNO en KNMI? Zo nee, waarom niet? Deelt de Minister de mening dat het opmerkelijk is dat de toezichthouder geen eigen budget heeft om onderzoek te laten uitvoeren?

Is de Minister het eens met de stelling dat het KNMI «het» seismologisch kennisinstituut is van Nederland? Zou de Minister een overzicht kunnen geven van de financiering van het seismologisch onderzoek door het KNMI in de afgelopen 15 jaar? Heeft de NAM bijgedragen aan de financiering van seismologisch onderzoek van het KNMI in de afgelopen 15 jaar? Zo ja, hoeveel en tot wanneer? Is het waar dat het Ministerie van Economische Zaken sinds 2013 betaald voor seismologisch onderzoek van het KNMI? Hoe is de onafhankelijkheid van het seismologisch onderzoek van het KNMI in de afgelopen 15 geborgd geweest? Uit het rapport van

het CBS van december 2014 valt op te maken dat sinds 1995 de seismiciteit elke vijf en een half jaar is verdubbeld. Was het de verantwoordelijkheid van het KNMI als Nederlandse autoriteit op het gebied van seismologie om over deze toename van seismiciteit aan de bel te trekken? Zo nee, waarom niet, welke verantwoordelijkheid heeft het KNMI dan? Zo ja, waarom is dat niet gebeurd?

In de afgelopen debatten over gaswinning in Groningen van 9 oktober 2014, 5 februari 2014 en 15 februari 2013, hield de Minister vast aan het argument dat een bepaalde winningshoeveelheid noodzakelijk zou zijn voor de leveringszekerheid. De onderbouwing van de hoeveelheid gas die daarvoor uit het Groningenveld noodzakelijk is, blijkt onduidelijk. Waarom was in 2014 de hoeveelheid Groningengas van 42,5 miljard m³ noodzakelijk voor de leveringszekerheid? Wat hield in 2014 «zo vlak mogelijk produceren» in? Ondanks de inzet op 42,5 en een zo vlak mogelijk produceren zijn er in 2014 evengoed schommelingen geweest in de winningshoeveelheid tussen zomer en winter, wat is het effect dan geweest van het zo vlak mogelijk winnen, zijn er gegevens die dat aantonen? De leden van de CDA-fractie leiden uit onderzoek 7 «mogelijkheden kwaliteitsconversie en gevolgen voor de leveringszekerheid» af dat de maximale conversie-inzet in de jaren 2014–2019 19 à 23 miljard m³ bedraagt. Zij lezen dat er in de periode van oktober 2013 tot september 2014 nauwelijks hoogcalorisch gas is omgezet in laagcalorisch gas door toevoeging van stikstof en dat in 2014 0,2 miljard m³ op Groningen kwaliteit is gebracht. Had de conversiecapaciteit ingezet kunnen worden zodat daarmee een vlakkere productie uit het Groningenveld kon worden gerealiseerd? Zo nee, waarom niet? Uit de beantwoording op de schriftelijke vragen van de CDA-fractie blijkt dat de conversiecapaciteit nauwelijks gebruikt is in de afgelopen jaren. Gezien het voorgaande vragen deze leden of de productie van bijna 54 miljard m³ in 2013 en van 42,5 miljard m³ in 2014 noodzakelijk was voor de leveringszekerheid. Waarom is er geen gebruik gemaakt van de conversiecapaciteit om minder Groningengas te hoeven winnen? Kan de Minister hier een nadere onderbouwing van geven? Is het waar dat hypothetisch in 2014 ongeveer 20 miljard m³ minder Groningengas nodig was geweest, ongeveer 22,5 miljard m³, als de conversiecapaciteit maximaal was ingezet? Waarom zou dat niet mogelijk zijn? Via Gasterra participeert de Nederlandse overheid in de verkoop van Nederlands gas en in de handel van gas door Gasterra, onder andere via het TTF? Om welke reden dient de Staat deel te nemen aan de handel in gas? Waarom zou de Staat niet alleen deelnemen in de verkoop van Nederlands gas?

In de antwoorden van de Minister (TK 33 592 nr.92) wordt beaargumentteerd dat de daling van de hoeveelheid winning Duits L-gas opgevangen moet worden door de winning uit het Groningenveld. Zijn er lange termijn contracten gesloten met Duitse afnemers die deze daling willen opvangen? Is de Duitse verkoop van laagcalorisch gas en de afnemers van Duits laagcalorisch gas niet hun zaak? Welke verantwoordelijkheid heeft de Nederlandse Staat in deze en op welke wetsbasis?

Deze leden vragen de Minister om de tabel op pagina 41 van de beantwoording van de feitelijke vragen 220 (TK 33 592 nr.92) verder toe te lichten. De productie en import zijn namelijk aanmerkelijk hoger (90,2 miljard m³) dan de onttrekking van het landelijk transportnet voor regionale netten en export (72 miljard m³). Waarom tellen deze hoeveelheden niet op?

De leden van de CDA fractie maken zich grote zorgen over de langzame voortgang in de versterking van huizen. Hoe wordt de prioritering van te versterken huizen gesteld? Hoe wordt bepaald welke 3.000 huizen dit jaar worden versterkt? Hoe wordt de voortgang van het versterken van huizen bijgehouden? Is het mogelijk om de Kamer hierover maandelijks te informeren? De leden van de CDA fractie vragen de Minister om opnieuw een schatting te geven van het aantal woningen dat in het gebied staat en

hoeveel woningen daarvan versterkt zullen moeten worden. Wanneer verwacht de Minister het gecoördineerd versterkingsprogramma voor waterwerken in het gebied af te hebben? Wanneer wordt dit plan gedeeld met de Kamer?

Zou de Minister een schematische weergave van het schadeafhandelings-traject kunnen geven, van melding, second opinion, onafhankelijke raadsman, advies van tccb, tot eventuele gang naar de rechter met mogelijke behandelings- en betalingstermijnen?

Moet eerst de onafhankelijke raadsman en/of het tccb geraadpleegd worden voordat een inwoner met schade de stap naar de rechter kan maken?

Als het tccb om een advies gevraagd wordt omdat de partij met schade en de NAM er niet uitkomen, is dan het advies van de tcbb bindend? Staat een advies van het tcbb een mogelijke gang naar de rechter in de weg? Welk tijdsbestek verwacht de NAM nodig te hebben om de schades af te handelen die bij NAM zijn ingediend vooraf aan de recente oprichting van Centrum Veilig Wonen?

Wanneer verwacht de Minister dat er overeenstemming is over de publieke regie over het CVW? Zal de publieke regie het mogelijk maken om vanuit de overheid te beslissen om bepaalde wijken collectief aan te pakken? Gaat de publieke regie bepalen wanneer een huis wel versterkt worde of wanneer afgebroken? Hebben de bewoners van de desbetreffende woningen inspraak en medebeslissingsmacht of hun huis versterkt wordt of niet en hoe het huis versterkt gaat worden?

Op welke datum worden de normen voor aardbevingsbestendig bouwen aangeboden aan de Tweede Kamer?

Op basis van welke criteria beslist de commissie bijzondere situaties wanneer een woning opgekocht dient te worden door de NAM? Na hoeveel maanden waarin de woning onverkoopbaar blijkt wordt overgegaan tot een besluit waarin de NAM wordt gevraagd de woning op te kopen? Wanneer gaat de NAM nou eens echt ruimhartig met de complexe schades om?

De leden van de CDA-fractie zijn van mening dat voor de gebieden, gemeenten die buiten het bestuurlijk akkoord «vertrouwen op herstel en herstel van vertrouwen» vallen, ook een compensatieregeling getroffen dient te worden die vergelijkbaar is met de afspraken die met de negen getroffen gemeenten zijn gemaakt. Is de Minister bereid om zich hiervoor in te spannen? Wil de Minister een overzicht geven van de bestedingen tot nu toe van het budget van het bestuurlijk akkoord «Vertrouwen op herstel en herstel van vertrouwen»? Welke bedragen zijn er tot nu toe uitgegeven aan het verbeteren van de leefbaarheid en economisch perspectief? Is de Minister tevreden over de voortgang van de dialogetafel?

De 100 miljoen van het bestuurlijk akkoord dekken naar verwachting niet de extra kosten voor aardbevingbestendiger bouwen. Is NAM bereid om met een groter bedrag over de brug te komen als dat nodig blijkt? Zal de Minister daarop aandringen? Op RTV Noord heeft de Minister gezegd dat hij vindt dat de NAM hiervoor zou moeten betalen, vindt de Minister dat nog steeds en heeft hij daarover inmiddels afspraken gemaakt met de NAM?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PVV-fractie

De leden van de PVV-fractie hebben met ongenoegen kennisgenomen van het winningsbesluit en de antwoorden op de feitelijke vragen van de Minister. De leden hebben sterk de indruk dat er door de Minister en betrokken partijen bewust wordt aangestuurd op extra onderzoek in plaats van grondige maatregelen. Bovendien blijkt uit het uitgelekte rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid dat de toezichthoudende instanties niet onafhankelijk opereerden. Deze leden delen dan ook het wantrouwen

dat er bij de Groningers is ontstaan jegens dit kabinet en deze instanties. Op dit moment houden zij het bij enkele vragen en opmerkingen. De leden van de PVV-fractie constateren dat niet de leveringszekerheid een beperkende factor is geweest om de gaswinning te verminderen, maar wel de schatkist aangezien stikstofinstallaties zowel in 2013 als 2014 vrijwel niet benut zijn. Waarom heeft de Minister de schijn opgehouden dat verleden jaar de gaskraan niet verder dicht kon vanwege de leveringszekerheid en onze langjarige exportverplichtingen? Is de Minister nu wel bereid om deze stikstofinstallaties te benutten of andere maatregelen te nemen zodat wij minder Gronings gas hoeven te exporteren? Deze leden hebben al eerder voorstellen gedaan met betrekking tot de export van Groningergas, maar wat zou er op tegen zijn als we de Wobbe waardes waar dit exportgas aan moet voldoen wat verruimen? Zodat wij dus minder Gronings gas over de grens hoeven te sturen, maar bijvoorbeeld meer gas bijgemengd met stikstof of hoogcalorisch gas? Graag een uitgebreide, duidelijke reactie op dit punt.

De leden van de PVV-fractie ergeren zich verder aan het feit dat de bouwnormen voor aardbevingsbestendig bouwen na twee jaar nog steeds ontbreken. Te meer men in het buitenland al jaren ervaring heeft met aardbevingsbestendig bouwen en er zelfs in Europa al een aardbevingsbouwnorm is. Waarom is er niet voor gekozen om een best practice bouwnorm uit het buitenland te kopiëren? Wat is daar op tegen, waarom moest Nederland zijn eigen bouwnorm ontwerpen? Graag een gedetailleerd en helder antwoord. Verder blijkt uit de beantwoording van de feitelijke vragen (TK 33 592 nr.92) dat nog steeds niet duidelijk is wat er onder aardbevingsbestendig wordt verstaan en in hoeverre de aardbevingsbestendigheid van bestaande gebouwen verhoogd kan worden. Daarmee blijft de situatie voor mensen met onverkoopbare, beschadigde huizen uitzichtloos. Immers wie koopt er nou een huis waarbij de kans groot is dat je ieder jaar een paar maanden tussen de puinhopen moet leven, omdat je woning gerepareerd moet worden. Als het überhaupt al gerepareerd wordt, want met name de grotere schades laten jaren op zich wachten. Terwijl ondertussen de bewoners in financiële onzekerheid en met angst achterblijven in hun huis, wachtend op de volgende bevingen die onvermijdelijk gaan komen. De leden van de PVV-fractie vinden deze situatie onacceptabel, maar constateren tegelijkertijd dat tot dusverre geen enkele partij bereid is om hier wat aan te doen. Het pleidooi van deze leden en diverse bewonersgroeperingen als Schokkend Groningen en de Groninger Bodem Beweging voor het invoeren van een uitkoopregeling wordt immers stelselmatig genegeerd. Terwijl dat helemaal geen onrealistisch verzoek is aangezien dergelijke regelingen bij hoogspanningsmasten en in Moerdijk al in de praktijk worden toegepast. Bovendien is het zo (zonder daarmee deze problematiek te willen bagatelliseren) dat deze regelingen toch echt betrekking hebben op minder risicovolle situaties als de aardbevingsproblematiek en bijkomend instortingsgevaar in Groningen. Kan de Minister daarom uitleggen waarom hier wel een uitkoopregeling wordt toegepast en voor de aardbevingen niet? En kom bij de beantwoording niet aanzetten met het fonds voor schrijnende situaties, want dat valt in het niet bij de budgetten die worden vrijgemaakt om gratis zonnepanelen en glasvezelinternet uit te delen. Dat zijn wat deze leden betreft spiegeltjes en kraaltjes om de bevolking zoet te houden die eens te meer aantonen hoe groot de kloof is tussen de politieke elite en de bevolking. Een kloof die overigens ook goed zichtbaar was tijdens het rondetafelgesprek in de Kamer op woensdag 28 januari jl. Daar waar de bewoner en bewonersverenigingen hartstochtelijk een uitkoopregeling bepleitten hielden de bestuurders wollige betogen om dat vooral niet te doen. Is de Minister bereid om de wens van de bewoners op te volgen en alsnog een uitkoopregeling in te stellen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie

De leden van de D66-fractie hebben kennisgenomen van het gasbesluit over de gaswinning in Groningen en hebben hier nog vragen over. Zij zijn van mening dat veiligheid van de mensen in het wingebied het eerste uitgangspunt moet zijn bij iedere beslissing ten aanzien van de gaswinning. Deze leden constateren dat de Minister de productie tot 39,4 miljard Nm³ terugschroeft op basis van het advies van de Sodm. De berekeningen die hieraan ten grondslag liggen zijn echter aan grote onzekerheid onderhevig. Kan de Minister bevestigen dat ook met de voorgestelde productievermindering de mensen in Groningen niet veilig zijn voor aardbevingen? De voorgenoemde leden willen tevens van de Minister weten of hij heeft overwogen de productie verder terug te schroeven en wat daarbij de overwegingen waren. Is de Minister van mening dat hij met het voorgestelde gasbesluit het maximale doet om de veiligheid van de mensen te vergroten? En op welke manier komt het voorzorgsprincipe tot uiting in het voorliggende gasbesluit?

De leden van de D66-fractie merken op dat de NAM in de winningsplannen in het verleden nauwelijks rekening heeft gehouden met de seismische activiteit. Zij willen weten of de seismische activiteit nu wel voorop staat in de winningsplannen en op welke manier dat tot uiting komt.

Heeft de Minister advies gevraagd aan de landsadvocaat ten aanzien van de redenen en de bewijslast die hij nodig heeft om tussentijd het winningsplan uit veiligheidsoverwegingen aan te mogen passen? Zijn de rapporten van de NAM, een advies van de Sodm of een toename aan aardbevingen bijvoorbeeld per definitie voldoende volgens de landadvocaat?

De leden van de D66-fractie merken op dat het hoogcalorisch gas geschikt kan worden gemaakt voor de Nederlandse markt door middel van stikstofbijmenging. Zij lezen in onderzoek zeven van vorig jaar dat de minimale productie van het Groningengas voor de leveringszekerheid tussen de 21Nm³ en 35Nm³ ligt, met flexibiliteit in de wintermaanden. Kunt u bevestigen dat deze gegevens nog steeds actueel zijn? In uw brief van januari 2015 gaat u uit van een minimale productie voor de leveringszekerheid van 30Nm³. Waarom bent u van mening dat een minimale productie van 30nm³ binnen de bandbreedte de juiste inschatting is? De voorgenoemde leden lezen ook dat er tussen de 19m³ en 23Nm³ geconverteerd kan worden. Hoeveel gas is er in 2013 en 2014 geconverteerd? Kan de Minister bevestigen dat het overgrote gedeelte van de converteringscapaciteit in deze jaren onbenut is geweest? Hoe verhoudt deze onderbenutting van de converteringsmogelijkheden zich volgens de Minister tot de kennis die we hebben met betrekking tot het gevaar van hoge productie voor aardbevingen?

De leden van de D66-fractie merken op dat de bandbreedte van minimum leveringszekerheid sterk wordt bepaald door de vraag of het Groningse veld vlak moet produceren of dat er veel flexibiliteit kan worden ingebouwd. Zij vragen de Minister om uiteen te zetten wat precies de voor- en nadelen zijn, van vlak versus flexibel produceren. Zijn er redenen om niet de volledige flexibiliteit van het veld in te zetten?

Wat zijn de meerkosten per miljard Nm³ voor de Nederlandse staat en de Nederlandse burger wanneer we L-gas produceren door verrijking of door convertering in plaats van dat we het uit het Groningse gasveld produceren? Bij deze berekening willen deze leden graag een uitsplitsing van de gedeelde gasinkomsten en de andere factoren die meespelen, zoals de kosten van het converteren zelf versus de kosten van de gasproductie in Groningen. Indien er verschillen door de jaren heen zijn, dan willen zij dit graag in een tabel terug zien. Op welke manier kunnen de conversiekosten verkleind worden en op welke termijn is dat mogelijk?

De leden van de D66-fractie merken op dat er meerdere mogelijkheden zijn om de minimale hoeveelheid Gronings gas dat nodig is voor de leveringszekerheid naar beneden te brengen. Zoals meer conversiecapaciteit, minder exportcontracten, meer winning uit kleine velden en een lagere gasconsumptie. Deze leden vragen de Minister om aan te geven of minder gasconsumptie door een versnelde omslag naar verduurzaming, zoals meer energiebesparing in de gebouwde omgeving, onderdeel is van de afweging. Welke mogelijkheden ziet de Minister om de gasconsumptie in korte termijn (binnen 5 jaar) naar beneden te brengen? Zijn er ook mogelijkheden om de gaswinning uit de kleine velden veilig te verhogen, en zo ja, met hoeveel?

De leden van de D66-fractie merken op dat de winning uit het Groningenveld per definitie eindig is. Deze leden willen weten op welke manier de Minister zich met betrekking tot de leveringszekerheid hierop voorbereid, zowel met betrekking tot de overschakeling naar duurzamere energiebronnen als de aanpassing van de Nederlandse afhankelijkheid van laagcalorisch gas. Graag een reactie.

Zijn er in de komende drie jaar nog andere verplichtingen tot gaslevering dan de lange termijncontracten. Zijn er andere bedrijven dan Gasterra die lange termijncontracten voor het leveren van Gronings gas hebben? Hoeveel gas dat op de spoedmarkt wordt gekocht, wordt gebruikt voor verwarming en hoeveel gas wordt gebruikt voor het gebruik als grondstof?

De leden van de D66-fractie lezen dat de gasbaten door het gasbesluit in 2014 700 miljoen euro en in 2015 130 miljoen euro minder zullen zijn. Op welke manier zal de Minister deze verliezen in de begroting opvangen? Op welke manier is de berekening van de gedeerde inkomsten gemaakt? Deze leden merken op dat de gedeerde inkomsten van 2015 zouden uitkomen op circa 226 miljoen euro per miljard Nm³ (700/3,1) en in 2016 op E216 miljoen euro per miljard Nm³ (130/0,6). Welke factoren, zoals een veranderende gasprijs of ook nog andere zaken, ten grondslag liggen aan dit verschil in gedeerde inkomsten per Nm³ in 2015 versus 2016? Daarbij vragen deze leden om aan te geven hoeveel miljoen euro gedeerde inkomsten per Nm³ verlaging kan worden gerekend in 2015, 2016, 2017 en 2018.

De leden van de D66-fractie merken op dat de berekeningen van «onderzoek 8: Effecten van een eventuele productiebeperking op de gasbaten» uit 2013 niet langer kloppen, omdat de gasprijs ondertussen lager is geworden dan verwacht. Deze leden vragen de Minister om dit onderzoek te actualiseren en aan te geven wat de gedeerde gasinkomsten in vergelijking met het nu geldende winningsbesluit (dat wil zeggen, in vergelijking met: 42,50m³ in 2014, 42,50m³ in 2015 en 40m³ in 2016) zouden zijn wanneer de productie wordt verlaagd naar: 35m³, 30m³, 25m³ en 20m³. De voorgenoemde leden vragen de Minister om de uitkomsten hiervan in een tabel weer te geven lopend van 2015 t/m 2024 analoog aan de weergave in de samenvatting (p.12) van onderzoek 8. Deze leden merken op dat tussen de miljoenennota van 2014 en de miljoenennota van 2015 tegenvallers waren van – 1,1 miljard in 2014, – 1,65 miljard in 2015 en – 1,45 miljard in 2016. Dit zou betekenen dat bovenop de productiereductie van het winningsplan van januari 2014 er ook nog aanvullende aardgasbatentegenvallers van circa 0,4 miljard in 2014, 1,05 miljard in 2015 en 0,45 miljard in 2016 zijn. Waarmee zijn deze tegenvallers gedekt? Wat betekenen deze grote fluctuaties betekenen voor de ramingen van de tegenvallers? Hoe groot zijn de onzekerheidsmarges bij iedere inschatting?

De leden van de D66-fractie lezen dat de Minister van plan is om in het vervolg gasjaren in plaats van kalenderjaren aan te houden. Door middel van het omzetten naar gasjaren gaat vanaf 1 oktober 2015 de teller voor de winning weer op nul. Zij merken op dat dit najaar en begin van de winter zacht waren en dat er dus relatief weinig gas nodig was voor

verwarming. Is het waar dat hiermee de NAM naar alle waarschijnlijkheid op de korte termijn meer mag winnen dan als er nog steeds met kalenderjaren zou worden gewerkt? Welke rol heeft dit gespeeld in het besluit van de omzetting van kalenderjaren naar gasjaren? Op welke manier zal de omzetting van kalenderjaren naar gasjaren in de begroting verwerkt worden? Wanneer zal er met deze omzetting een nieuw winningsbesluit bij de Kamer liggen?

Deze leden vragen de Minister om een compleet overzicht te geven van alle onderzoeken en rapporten die nu nog lopen, wanneer ze afgerond zullen zijn, en wanneer de Kamer de resultaten zal ontvangen.

De leden van de D66 fractie vinden het zorgelijk dat er nog steeds geen risico-analyses beschikbaar zijn, zodat de risico's adequaat kunnen worden ingeschat. Waardoor wordt het uitstel veroorzaakt en kan de Minister garanderen dat de analyses in april 2015 er wel zijn?

Deze leden zijn van mening dat het van groot belang is om snel aan de slag te gaan met de versterking van gebouwen en infrastructuren. Wordt er proactief gezocht naar gebouwen die mogelijk op instorten staan, of wordt vooral afgewacht totdat iemand zelf aanklopt met een mogelijk risicovolle situatie? Indien er proactief naar zwakke structuren wordt gezocht, gaat dat dan alleen via een scan aan de buitenkant of wordt er ook binnen en onder de gebouwen (naar het fundament) gekeken? Is de Minister van mening dat alle gebouwen in het aardbevingsgebied aan de bouwnorm uit het bouwbesluit (dat wil zeggen een risico van 10⁻⁵) moeten voldoen? Wanneer zullen (vrijwel) alle gebouwen in het aardbevingsgebied die bouwnorm halen? Hoeveel gebouwen zullen per definitie niet versterkt kunnen worden tot aan de bouwnorm, of alleen versterkt kunnen worden met drastische gevolgen voor het aanzien (zoals monumenten) en hoeveel procent is dat van het geheel?

De leden van de D66-fractie zijn van mening dat bewoners vergoed moeten worden voor de schade die zij lijden door de aardbevingen. Zij vragen de Minister om uiteen te zetten welke schade allemaal per definitie vergoed wordt. Op welke manier wordt omgegaan met indirecte schade zoals bijvoorbeeld de huur bij tijdelijke noodzakelijke verhuizing of de gederfde inkomsten van een winkel die tijdelijk de deuren moet sluiten om versterigd te worden?

Wat is de argumentatiegrond om in de schadevergoedingsregelingen onderscheid te maken tussen schade door aardbevingen en schade door bijvoorbeeld compactie of een lage waterstand, wat ook het gevolg is van de gaswinning?

Deze leden zijn ook van mening dat bewoners zoveel mogelijk moeten worden ontzorgd. Zij hebben veel signalen ontvangen dat dit tot nu toe niet voldoende gebeurd. Hoe gaat de Minister ervoor zorgen dat bewoners niet in elliange procedures verwickeld raken om hun gelijk te krijgen met betrekking tot de schade die ze hebben geleden? Hoe wordt ervoor gezorgd dat mensen waarvan het huis versterkt moet worden of de schade moet worden hersteld, zo min mogelijk last hebben van de werkzaamheden? Kan de Minister daarbij bevestigen dat de wensen van de bewoners altijd het uitgangspunt vormen bij de verbouwingen? Wanneer een bewoner het gevoel heeft dat dit niet het geval is, bij welke instantie kan hij dan zijn beklag doen, en welke interventiemogelijkheden heeft die instantie in het proces?

De leden van de D66-fractie merken op dat de Minister met negen gemeenten afspraken heeft gemaakt over de schade-afhandeling. Inmiddels is het echter duidelijk dat ook buiten de negen gemeenten bewoners schade door de aardbevingen kunnen hebben. Hoeveel extra budget is er nodig om alle schadegevallen buiten de negen gemeenten ook op te kunnen lossen?

Deze leden merken op dat de waardedaling van huizen in het aardbevingsgebied nu pas wordt vergoed nadat het betreffende huis verkocht is. Dit brengt grote onzekerheden met zich mee, waardoor sommige mensen

vast blijven zitten in een onverkoopbaar huis. Op welke manier gaat de Minister ervoor zorgen dat dit probleem wordt opgelost? Is het voor bewoners in Groningen inzichtelijk bij welke instantie ze moeten zijn voor welk probleem met betrekking tot de aardbevingen. Zijn deze niet te versnipperd? Hebben de instanties die in het leven zijn geroepen om de belangen van de bewoners te behartigen voldoende doorzettingsmacht om ook werkelijk resultaten te bereiken? Zijn zij voldoende aanspreekbaar op hun resultaten?

Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben kennisgenomen van het winningsplan Groningenveld en de maatregelen voor schadeherstel en preventieve versterking. Genoemde leden zetten de veiligheid van de inwoners van de provincie Groningen op de eerste plaats bij de beoordeling van het winningsbesluit, het schadeherstel en de versterkingsmaatregelen. Voor herstel van vertrouwen onder de bevolking van de provincie Groningen is meer nodig dan het kabinet voorstelt. In het belang van de veiligheid vinden de leden van de ChristenUnie-fractie dat de gasproductie uit het Groningenveld nog verder moet worden verlaagd, dat schadeafhandeling en preventieve versterking onafhankelijk en onder verantwoordelijkheid van de rijksoverheid moeten plaatsvinden en dat herstel van schade en preventieve versterking moeten worden versneld. Wat verstaat de Minister onder een aanvaardbaar veiligheidsniveau? Is de Minister van mening dat op dit moment sprake is van een aanvaardbaar veiligheidsniveau in de provincie Groningen, gezien de verwachtingen dat voor de korte termijn rekening wordt gehouden met een maximale beving van 4,1 op de schaal van Richter en de kans op een beving van meer dan 4,1 op de schaal van Richter van eens in de 10 jaar? Hoe ziet de Minister deze verwachting in relatie tot de algemene veiligheidsnorm in de bouw, waarbij wordt uitgegaan van een kans van 1 op 100.000 op overlijden door het bezwijken van een gebouw?

Op welke manier is uitvoering gegeven aan de motie Dik-Faber c.s. (TK 33 529 nr. 48)? Welke maatregelen kunnen de komende jaren genomen worden en zijn al genomen ter voorbereiding op een eventueel besluit tot drastische vermindering van de aardgaswinning, indien de veiligheidssituatie daartoe aanleiding geeft? Deelt de Minister de mening dat de veiligheidssituatie aanleiding geeft tot dergelijke maatregelen? Op welke manier is de Minister voorbereid op tussentijdse bijstelling van het besluit, naar aanleiding van nieuwe metingen en het nog te ontvangen rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid, zoals de motie ook verzoekt?

Waarom zijn de onderzoeksgegevens van de NAM over de veiligheidsrisico's voor het gehele winningsgebied nog niet bekend bij het bepalen van de winningsplannen voor de komende jaren? In mei 2015 zal de NAM een risicoanalyse naar het SodM sturen, waarna een advies zal volgen. Waarom neemt deze risicoanalyse zoveel tijd in beslag? Waarom zijn de conclusies van het SodM niet voldoende om het voorzorgsprincipe toe te passen en de productie verdergaand te verlagen? Zo concludeert het SodM dat het systeem mogelijk regelbaar is, dat in de regio Loppersum afname is van de seismische activiteit na de productieverlaging in de Loppersumclusters en dat in de regio ten noorden van Hoogezand in 2014 een aanzienlijk hogere productie is gerealiseerd en bovendien een toename van de seismische activiteit is. Wil de Minister ieder jaar afwachten of meer seismische activiteit plaatsvindt in bepaalde clusters en dan pas ingrijpen? Is het vanuit het voorzorgsprincipe en het oogpunt van veiligheid niet beter om de productie in alle clusters preventief te verlagen?

Waarom wordt bij de aanscherping van het winningsplan gekozen voor het referentiejaar 2012, terwijl de productie in 2012 in historisch opzicht

relatief hoog was en bovendien de zware beving bij Huizinge plaatsvond? Is het niet beter om bij het winningsplan te redeneren vanuit het principe van veiligheid van bewoners, in plaats van de aanvraag van de NAM? De leden van de ChristenUnie-fractie wijzen op de keuze om een aantal clusters meer te laten produceren in het winningsplan van 2014, als compensatie van de reductie in het Loppersumcluster. In het winningsplan voor 2015 wordt juist weer besloten om de hogere productie in de Zuid-Westregio (rond Hoogezand) terug te draaien. Sluit de Minister hogere productie in bepaalde clusters als compensatie voor verlaging van de productie uit andere clusters in de toekomst uit? Zo nee, waarom niet?

Deze leden vragen een reactie van de Minister op de productiepiek in december 2014 bij Loppersum. Het SodM heeft de Minister vorig jaar geadviseerd om de productie in dit gebied stop te zetten. De Minister heeft in zijn brief van 16 december 2014 (Kamerstuk 33 529, nr. 91) gemeld dat *«het kabinet op basis van de meest recente analyse van de aardbevingen in het winningsgebied constateert dat de gerichte verlaging van de winning rond Loppersum het gewenste effect lijkt te hebben»*. Niet alleen is gekozen om de productie nog voor 20% te behouden, maar bovendien is in zeer korte tijd veel gas geproduceerd uit dit veld. Vindt de Minister deze keuze wenselijk? Hoe ziet de Minister de hoge productie in de maand december in verhouding tot het advies van het SodM om de productie stop te zetten? Is de Minister van mening dat een piek in de productie juist moet worden voorkomen om de intensiteit en frequentie van bevingen terug te dringen?

Waarom dient 2012 als referentiejaar bij het bepalen van het winningsplan, behalve voor de oostelijke regio? De productie ligt in deze regio hoger, terwijl tussen 2012 en 2015 immers ook sprake was van seismische activiteit in deze regio. De productie is sinds 2012 bovendien jaarlijks verhoogd in deze clusters. Waarom wijkt de Minister bij de oostelijke regio af van het referentiejaar 2012?

Op welke manier wordt rekening gehouden met de reeds opgetreden compactie in productieclusters bij het bepalen van de maximale productie? In 2014 heeft TNO aangegeven dat door de verhoging van de productie in het zuidelijk cluster mogelijk extra compactie op zou treden van 0,4 cm. Wat is de daadwerkelijk opgetreden extra compactie in het zuidelijk cluster?

Vindt de Minister het wenselijk dat de NAM en Gasterra sturen op de hoeveelheid gas die per jaar gewonnen mag worden volgens het productieplafond? Erkent de Minister dat het winningsplafond in de praktijk een richthoeveelheid is, ongeacht de omstandigheden van noodzaak en van veiligheid? Vindt de Minister het onwenselijk dat in 2014 42,5 miljard m³ gas is gewonnen uit het Groningenveld, terwijl deze productieomvang niet noodzakelijk was voor de leveringszekerheid, bijvoorbeeld door de relatief zachte winter? Is het niet in het belang van de veiligheid om de productie zoveel als mogelijk terug te dringen?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de Minister om een nadere toelichting te geven op het belang van het Gronings gas voor de leveringszekerheid ten behoeve van Nederlandse huishoudens. In 2014 is 17,4 miljard m³ gas ingevoerd op regionale distributienetten. Dit gas is bestemd voor huishoudens en de kleinzakelijke afnemers. Hiervan komt 8 tot 10 miljard m³ voor rekening van huishoudens. Waarom verdedigt de Minister het productieplafond van 39,4 miljard m³ met het argument dat de leveringszekerheid niet in gevaar mag komen, gezien bovenstaande cijfers?

De leden vragen tevens nadere onderbouwing van de mogelijkheid om de productie uit het Groningenveld terug te brengen tot 30 miljard m³ per jaar (beantwoording feitelijke vragen, 33 529, nr. 92, vraag 46). Welk deel van deze 30 miljard m³ is bestemd voor langjarige contracten met het buitenland en welk deel voor de binnenlandse vraag? Kan de Minister een

meerjarig overzicht geven van de minimaal benodigde productiecapaciteit voor de leveringszekerheid, aangezien de langetermijncontracten de komende jaren een steeds lagere afname van laagcalorisch gas vereisen? De leden van de ChristenUnie-fractie vinden het opmerkelijk dat in 2013 en 2014 niet volledig gebruik is gemaakt van de conversiecapaciteit om hoogcalorisch gas om te zetten in laagcalorisch gas. Wat is de maximale conversiecapaciteit per jaar? Hoeveel laagcalorisch gas is door middel van conversiecapaciteit in 2013 en 2014 geproduceerd? Waarom is deze conversiecapaciteit niet maximaal benut? Erkent de Minister dat hierdoor niet alles is gedaan om de gasproductie in het Groningerveld zo snel en zo veel als realistisch mogelijk terug te brengen? Hoe groot is de uitbreiding van de conversiecapaciteit in de komende jaren en wat betekent dit voor het jaarlijkse productieplafond van het Groningerveld? Kan de uitbreiding van conversiecapaciteit worden versneld?

Waarom zijn tot enkele jaren geleden nog langetermijncontracten met buitenlandse klanten afgesloten? De Onderzoeksraad voor Veiligheid heeft geconstateerd dat veiligheid geen enkele factor is geweest bij besluiten over gaswinning. Is de veiligheid ook bij het afsluiten van deze langetermijncontracten niet aan de orde geweest?

Deze leden vragen nadere toelichting op de leveringszekerheid voor Nederlandse huishoudens. Met buitenlandse klanten zijn door Gasterra een aantal jaar geleden nog langetermijncontracten afgesloten, in tegenstelling tot Nederlandse klanten. Betekent dit ook dat buitenlandse afnemers hiermee voorrang hebben bij een tekort aan productie van laagcalorisch gas? Zo ja, wat wil de Minister aan deze onwenselijke situatie doen?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen naar de uitvoering van de motie Dik-Faber c.s. (33 529, nr. 6), die verzoekt een visie op te stellen waarin duidelijk wordt gemaakt op welke manier het Groningse gas bijdraagt aan de duurzame energiedoelstellingen van het kabinet. De gasvoorraad in Groningen is immers over ongeveer 15 jaar op. Gezien de lengte van de langetermijncontracten lijkt het leegproduceren van het Groningerveld binnen ongeveer 15 jaar de strategie te zijn. Kan de Minister dit bevestigen? Zo nee, welke strategie hanteert het kabinet? Zo ja, hoe past deze strategie in de periode van energietransitie? Is het in technisch opzicht en in het kader van veiligheid mogelijk om binnen een beperkte periode deze productieomvang vol te houden, wanneer het veld uitgeput raakt en de bodemdaling zal toenemen?

Wat zal de totale opgave worden van preventieve versterking van huizen, gebouwen en infrastructuur in de provincie Groningen? Klopt de inschatting van gedeputeerde Moorlag dat de opgave mogelijk 15 tot 20 miljard euro gaat kosten voor versterking van alle infrastructuur en gebouwen? Zo nee, waarom niet?

De leden van de ChristenUnie-fractie betreuren de situatie dat de verantwoordelijkheid voor schadeherstel en preventieve versterking nog steeds niet altijd duidelijk is of wordt doorgeschoven. Het is belangrijk dat schadeherstel en preventie onafhankelijk van de NAM gaat plaatsvinden, terwijl gekozen is om het CVW niet volledig onafhankelijk van de NAM te laten opereren. Leidt dit niet juist tot dezelfde problemen en het doorschuiven van verantwoordelijkheid? Op welke manier komt er verandering en versnelling bij de aanpak van complexe en schrijnende gevallen? Op welke manier worden lange procedures voorkomen, bijvoorbeeld over de vraag in hoeverre achterstallig onderhoud de schade heeft veroorzaakt?

Deze leden vinden dat een robuuste Rijksdienst nodig is om de grote opgaven van schadeherstel en versteviging van gebouwen en infrastructuur te realiseren. Het herstel en de preventie van schade als gevolg van gaswinning in de provincie Groningen zijn immers een nationale verantwoordelijkheid. Welke bevoegdheden wil de Minister geven aan deze Rijksdienst? Krijgt de Rijksdienst een commissaris met doorzettings-

macht? Op welke manier wordt het uitvoeringsprogramma in samenwerking met provincie en gemeenten opgezet?

Gaat u de overeenkomst met negen gemeenten uitbreiden naar andere gemeenten die getroffen zijn door aardbevingen, waaronder de stad Groningen? Is de Minister van mening dat andere gemeenten ook recht hebben op compensatie vanwege schade, waardedaling en preventieve versterking? Om welke gemeenten gaat het volgens de Minister? Hoeveel extra geld is nodig om deze gemeenten ook te compenseren?

Hoe wil de Minister omgaan met preventieve versterking van gebouwen in de stad Groningen. Hoe groot is deze opgave en welke financiële investering is nodig? Hoe wil de Minister omgaan met nog geplande investeringen in nieuwe gebouwen, zoals het Forum? Op welke manier kan het Forum voldoen aan de nieuwe bouwnormen en hoeveel extra investeringen zijn hiermee gemoeid? Wat zijn de gevolgen van een beving die groter is dan 4,1 op de schaal van Richter voor de stad Groningen en vitale infrastructuur? Wat zijn de gevolgen van een dergelijke beving voor het UMCG en de benodigde medische voorzieningen?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen op welke manier de motie Dik-Faber c.s. (33529, nr. 77); is uitgevoerd. De motie vraagt onder meer om bewoners en de Kamer voor het einde van 2014 hierover duidelijk te informeren. Is de Minister van mening dat de bewoners voor het einde van 2014 duidelijk geïnformeerd zijn over versnelling en verbetering van schadeafhandeling en over de aanpak van preventieve versterking van woningen en gebouwen? Hoe wil de Minister de blijvende onrust onder de bevolking over de maatregelen die de komende jaren nodig zijn wegnemen?

Hoe kijkt de Minister aan tegen een «ventiel» op de woningmarkt voor uitzonderlijke gevallen? Hoe wordt omgegaan met mensen die bijvoorbeeld om psychische redenen het gebied willen verlaten? Hoe wordt omgegaan met onverkoopbare huizen als gevolg van de bevingen?

Hoe wordt omgegaan bij het aankopen van een woning in het gebied? Geldt hierbij het uitgangspunt dat een aangekochte woning verkocht moet kunnen worden, zoals deze in een onverstoorde woningmarkt verkocht zou worden? Zo nee, op welke manier kunnen kopers vertrouwen op de woningmarkt in het gebied?

De leden van de ChristenUnie-fractie wijzen op de vaak moeizame procedures die bewoners moeten voeren om de schade als gevolg van gaswinning aan te tonen. Bewoners voelen zich soms machteloos tegenover de NAM in het aantonen van de schade. Hoe kijkt de Minister aan tegen het invoeren van een «omgekeerde bewijslast»?

Bij wie ligt de aansprakelijkheid voor herstel en preventie bij publieke gebouwen, zoals scholen? Gaat de nieuwe Rijksdienst ook garantstellingen verlenen richting onder meer gemeenten voor publieke gebouwen?

De leden van de ChristenUnie-fractie wijzen op de onduidelijkheid over de nog te ontvangen NPR en de maatregelen die nu al nodig zijn. Zo worden de schades als gevolg van de beving bij Woudsbloem nu al hersteld, maar kan nog geen rekening worden gehouden met de nieuwe NPR. Geldt bij schadeherstel wel het uitgangspunt dat woningen bestand moeten zijn tegen een beving met een kracht van 5 op de schaal van Richter?

Waarom nemen onderzoeken naar de gevolgen van aardbevingen voor de (chemische) industrie zo lang in beslag? Op basis van welke informatie kan de Veiligheidsregio zich voorbereiden op eventuele calamiteiten? Is het niet nodig om veel sneller inzicht te krijgen in de risico's voor de (chemische) industrie?

Wat zijn de gevolgen van bodemdaling en aardbevingen door gaswinning voor monumentale gebouwen en kerken in de provincie Groningen? Het gaat om cultureel erfgoed, dat bovendien belangrijk is voor het toerisme. In de provincie Groningen is al sprake van ongeveer zestig beschadigde kerken. De schatting is dat de schade in totaal 6 miljoen euro is. Schadeherstel en preventie tasten vaak de bijzondere bouw en kenmerken van de

gebouwen onherstelbaar aan, zoals de 15^e-eeuwse fresco's. Bij de NAM en ook het CVW is weinig kennis aanwezig over schadeafhandeling en preventieve versterking bij monumenten. Op welke manier wordt specialistische kennis betrokken? Kan de Minister toezeggen dat de Rijksdienst een specifieke aanpak zal hebben voor monumentale gebouwen? Op welke termijn worden monumenten en kerken preventief versterkt? Is het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen hierbij betrokken? Op welke manier wordt bij preventieve versterking van monumenten rekening gehouden met de bijzondere bouw en kenmerken van de gebouwen en de waarde van het cultureel erfgoed?

Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie

De leden van de GroenLinks-fractie hebben kennisgenomen van het instemmingsbesluit van de Minister. Zij kunnen niet instemmen met de hoogte van het winningsplafond, met de wijze waarop deze is onderbouwd en ook niet met het besluitvormingsproces. Zij hebben nog vele vragen, ook omdat zij ontevreden zijn over de beantwoording van enkele feitelijke vragen (TK 33 592 nr.92). In de ogen van deze leden heeft de Minister het advies van SodM uit januari 2013, om de winning zo snel mogelijk en zo veel mogelijk als realistisch is, te verlagen, niet opgevolgd. De aangepaste winningsplafonds zijn kleine variaties op het plan om het gasveld volledig leeg te pompen. Terwijl de aardbevingen alleen maar heviger en ernstiger worden, is er geen enkele duidelijkheid over het risico van de nieuwe winningsplannen. Het enige dat duidelijk is, is dat een substantiële verlaging van de productie tot minder aardbevingen zou leiden. De Minister geeft hieraan geen gevolg. De leden van de GroenLinks-fractie zijn van mening dat de Minister hiermee het voorzorg-principe veronachtzaamt. Over de veiligheid in het gaswinningsgebied hebben de leden de volgende vragen: Deelt de Minister de mening van de NAM dat de gaswinning nu veiligheid biedt aan de bewoners van het winningsgebied? Is het waar dat de SodM nu niet kan zeggen of de Groningers nu veilig zijn? Bij welke hoeveelheid gaswinning is wel voldaan aan de definitie van veiligheid volgens het SodM? Waaruit concludeert de Minister dat een winning van 39,4 veilig genoeg is voor de bewoners? Wat is hiervoor de onderbouwing?

Heeft de Minister overwogen vanuit het voorzorgsprincipe het winningsplan af te wijzen, mede gezien de adviezen van de SodM dat de veiligheidsanalyses van de NAM niet deugen? Hanteert de Minister het voorzorgsprincipe? Wat verstaat de Minister hieronder?

Hoe verhoudt de in de antwoorden op de feitelijke vragen (TK 33 592 nr.92) genoemde kans op een aardbeving van 5 en hoger op de schaal van Richter zich tot de in het instemmingsbesluit genoemde kans op 4,1 met 10% overschrijding?

Kan de Minister figuur 2 («number of earthquakes equal or larger than a particular threshold magnitude plotted against time of occurrence») en figuur 6 («Annual cumulative frequency for two time periods (1991–2003 and 2003–2012)») uit het rapport *Reassessment of the probability of higher magnitude* van SodM actualiseren met de gegevens van 2013 en 2014 of SodM verzoeken dit te doen?

Op welke omvang van de schade in termen van aantallen doden, aantallen gewonden en aantallen ingestorte gebouwen en huizen zijn de rampenoefeningen van de veiligheidsregio Groningen als gevolg van een aardbeving gebaseerd?

Is het waar dat de veiligheidsfilosofie van de Minister gebaseerd is op «Redelijk en begrijpelijk Groninger aardbevingsbeleid», een overkoepelend adviesrapport van Helsloot & Melssen, dat een bijlage was bij het kabinetsstandpunt van 17 januari 2014? Is de Minister er van op de hoogte dat dit rapport is bekritiseerd door C.A.J. Charles Vlek en Robert Geerts in

hun rapport «Evenwichtig omgaan met aardbevings-risico's van gaswinning in Groningen: analyse en verdieping van «redelijk risicobeleid» door de overheid.» (Ruimtelijke veiligheid en risicobeleid Jrg 5. Nr. 15)?

Hoe beoordeelt de Minister de kritiek van C.A.J. Charles Vlek en Robert Geerts op het rapport van Helsloot en Melssen? Onderschrijft de Minister dat daarmee de beweringen van Helsloot en Melssen als onjuist beschouwd kunnen worden en dat daarmee een belangrijke hoeksteen van het kabinetsbeleid vervalt? Zo ja, welke gevolgen heeft dit voor de beoordeling van aardbevingsrisico's door de Minister? Zo nee, kan de Minister uiteenzetten waarom de verschillende argumenten van Vlek en Geerts niet juist zijn?

Op de website van het Nederlandse Olie- en Gasportaal (nlog.nl) is een rapport van TNO over Geïnduceerde aardbevingen in Groningen uit 2009 te vinden (AGE 09–10 100_Rapport Aardtrillingen Groningenveld_PU-BLIEK_NLOG.pdf). Hoe apprecieert de Minister dit rapport? Voor wie was het bestemd en wat is er met de informatie gedaan?

Ten aanzien van de aanvullende veiligheidsmaatregelen in Groningen vragen de leden waarom de NEN bouwnorm er nog steeds niet is. Wat betekent dit voor preventief versterken?

Over de mogelijkheid tot het verminderen van de gaswinning hebben de leden de volgende vragen: Is het mogelijk en acceptabel voor de Minister wanneer de NAM zou besluiten aanzienlijk minder gas te winnen uit het Groningen-veld dan het overeengekomen plafond?

Wat zouden hiervoor acceptabele redenen zijn? Zou dit ook mogelijk zijn vanuit overwegingen van maatschappelijk verantwoord ondernemen? Is het waar dat noch overwegingen van leveringszekerheid en contracten, noch de overwegingen met betrekking tot veiligheid ten grondslag liggen aan het winningsbesluit? Is het waar dat de enige reden dat de winning niet verder verlaagd wordt gelegen is in financiële overwegingen? Is de Minister van mening dat vermindering van de gaswinning tot 30 miljard m³ niet kan worden opgevangen door de schatkist? Is het openbreken van exportcontracten mogelijk als de Minister ook in eigen land maatregelen neemt om de gasvraag omlaag te brengen? Is de Minister bereid de lengte van nieuwe gasexportcontracten te begrenzen tot een jaar of een half jaar? Ziet de Minister in de aardbevingsproblematiek een aanleiding om Nederland versneld van de afhankelijkheid van gas af te brengen? Is de Minister bereid om maatregelen te nemen als het stimuleren of verplicht stellen van nieuwbouw zonder gasaansluiting of het verder stimuleren van duurzame warmteproductie? Is het waar dat een deel van het geëxporteerde gas niet bestemd is voor direct gebruik, maar wordt opgeslagen, bijvoorbeeld door injectie in een leeg gasveld in Duitsland? Waarom zijn in het huidige besluit en winningsplan niet die gasvelden, die in direct contact staan met het Groningenveld opgenomen, zoals in het besluit Wijziging Winningsplan Groningen van 21 december 2007 onder art. 3 voor het Winningsplan 2013 werd bepaald?

Over de omzetting van kalenderjaren naar gasjaren hebben de leden van de GroenLinks-fractie de volgende vragen: Hoeveel gas mag de NAM volgens het winningsbesluit winnen van januari 2015 tot oktober 2015? Hoe verhoudt zich dat tot het oude gasjaar als de NAM in 2015 alleen die 39,4 had mogen winnen? Geldt het plafond van 39,4 ook voor het gasjaar van 1 oktober 2014 tot 1 oktober 2015? En geldt het plafond voor het kalenderjaar 2015 van 1 januari 2015 tot 1 januari 2016? Of mag de NAM in het kalenderjaar 2015 boven de 39,4 uitkomen? Hoeveel was de winning in 2014 uitgesplitst per maand? Is het waar dat in de clusters rond Loppersum in december 2014 tezamen 2,59 miljard m³ is gewonnen, zoals namplatform.nl vermeldt? Is het waard dat alle andere clusters in december 2014 slechts 2,78 miljard m³ hebben geproduceerd? Zo nee, klopt het totale winningscijfer over 2014 dat de NAM heeft gepubliceerd wel?

Welke aanpassingen in metingen en vergunningen moeten gedaan worden voor de aanpassing?

Kan de Minister de winning, gasbaten en aardbevingen van voorgaande kalenderjaren ook omrekenen tot gasjaren om vergelijking mogelijk te maken?

Wat zijn de consequenties van de omzetting voor het afgesproken tienjarenplafond?

Is het tienjarenplafond ingetrokken of wordt het permanent verlaagd met het nieuwe winningsbesluit?

Over het energiegebruik van de NAM hebben de leden enkele vragen omdat er onduidelijkheid over bestaat. Hoeveel compressoren staan er opgesteld op het Groningen-veld en bij de gasopslagen, hoeveel vermogen hebben ze en hoe groot is het energieverbruik per jaar? Is het waar dat het CBS rapporteert dat 2 procent van het geproduceerde gas voor de gaswinning wordt gebruikt? Waar wordt dit gas precies voor gebruikt?

Is het waar dat de NAM ongeveer 1 miljard m³ gas per jaar verbruikt, zonder hierover af te dragen aan de staat? Waarom hoeft de NAM hier niet voor te betalen? Deelt de Minister de mening dat een extra financiële incentive nuttig kan zijn om de NAM zuiniger te laten omspringen met gas? Hoe hoog zouden de extra gasbaten zijn als de NAM geen gas zou verbruiken?

De leden van de GroenLinks-fractie hebben vragen bij de beantwoording van de feitelijke vragen over de gasbaten (TK 33 592 nr.92). De Minister stelt hierin dat een vermindering van de gaswinning in het Groningen-veld met 7% ongeveer 700 miljoen kost en dat dit logisch is, aangezien dit gelijk staat aan 7% van 10,5 miljard. Ook stelt de Minister dat de gasbaten uit het Groningen-veld niet geraamd zijn op 10,5 of 10,7 miljard, maar op 8,45 miljard. 7% hiervan is geen 700 miljoen, maar ongeveer 590 miljoen. Kan de Minister dit verschil verklaren? Kan de Minister de achterliggende berekening van de gedeerde inkomsten door het lagere winningsplafond voor 2015 en 2016 (700 miljoen en 130 miljoen) delen? Met welke productie houdt de Minister rekening bij de raming van de gasbaten over de jaren na 2016?

Over de onafhankelijkheid van het toezicht van de partijen die profijt hebben van gaswinning en ook de besluitvorming op het Ministerie van commerciële partijen die aan gaswinning verdienen zijn grote twijfels gerezen. Deze leden hebben hierover een aantal vragen: Ziet de Minister dit probleem ook en is hij van plan maatregelen te nemen om de onafhankelijkheid te vergroten? Hoeveel ambtenaren die onder de Minister ressorteren hebben een tijdelijke aanstelling, stage of ander werkverband bij Shell, ExxonMobil of de NAM. Hoeveel hebben dit gehad? Hoeveel medewerkers van Shell, ExxonMobil of de NAM hebben een tijdelijke aanstelling, stage of ander werkverband bij het ministerie of één van de organisaties, zoals SodM, die onder de verantwoordelijkheid van de Minister vallen? Hoeveel hebben dit gehad?

Is de Minister bereid het Staatstoezicht op de Mijnen bij een ander ministerie onder te brengen om de onafhankelijkheid te vergroten? Is er een onafhankelijke organisatie die de druk en het volume van het gewonnen gas zal bijhouden?

Wetenschappers geven aan dat voor onafhankelijk onderzoek naar de relatie tussen gaswinning en bodembeweging een aantal gegevens nodig zijn, die niet op NAMplatform terug te vinden zijn, zoals:

- de maandelijkse productie per put van 1959 tot nu;
- de gemeten en van deze metingen afgeleide reservoirdruk per put, ongeacht productie of observatie status, van 1959 tot nu;
- de methodiek en formules, waarmee reservoirdruk per gridcell worden afgeleid van metingen in de put;

- de in situ gemeten en daarvan afgeleide reservoircompactie per put van 1959 tot nu;
- de methodiek en formules, waarmee compactie per gridcell worden afgeleid van metingen in de put.

Is de Minister bereid er bij de NAM op aan te dringen deze gegevens beschikbaar te stellen?

Is in het winningsbesluit voldoende rekening gehouden met de drukbalans in het gehele veld? Is in het huidige besluit voldoende rekening gehouden met het feit dat de TCBB op 13 januari 2014 in een aanvullend advies in de ontwerpfase, heeft gewezen op het feit dat verplaatsing van productie naar andere clusters dan de Loppersum-clusters als voorgestelde maatregel niet in lijn is met de door NAM nagestreefde drukegalisatie van het veld? Zo nee, waarom niet? Wat kunnen hier van mogelijke consequenties zijn voor die regio's van het veld waar de productie is opgevoerd? Tenslotte vragen de leden van de GroenLinks-fractie de Minister de ombudsfunctie te verstevigen en met vijf jaar te verlengen in plaats van één jaar. Is de Minister hiertoe bereid?

Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben met verbijstering kennisgenomen van het besluit van het kabinet om de NAM toestemming te geven in 2015 en 2016 jaarlijks in totaal maar liefst 39,4 miljard m³ gas te pompen uit het Groningenveld. Hoewel de Minister deze productiehoeveelheid reeds had aangekondigd, vragen de leden van de Partij voor de Dieren-fractie zich in alle ernst af hoe het mogelijk is dat een regering de talrijke noodkreten van bewoners en bestuurders in Groningen, en indringende waarschuwingen van wetenschappers zo opzichtig wenst te negeren. Voorgenoemde leden zijn van mening dat de gaskraan veel verder dicht moet en hebben hier vragen en opmerkingen over. Zij stellen vast dat de regering onverantwoorde risico's neemt met de veiligheid van de bevolking van Groningen en maken hier ernstig bezwaar tegen. De regering neemt deze risico's bovendien welbewust, wat het verzet van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie nog verder bekrachtigt. De Minister zal zijn besluit ingrijpend moeten herzien en de gaswinning zo snel mogelijk zo ver mogelijk terug moeten brengen, anders blijft hij in gebreke in zijn verantwoordelijkheid om de bevolking van Nederlandse burgers te beschermen tegen voorzienbare én afwendbare gevaren, veroorzaakt door economische activiteiten van een commerciële partij. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie roepen de Minister met klem op het hier niet op aan te laten komen en de veiligheid van de Groningers daadwerkelijk voorop te stellen. Dat kan alleen als het besluit dusdanig wordt gewijzigd dat het risico op aardbevingen door gaswinning zo klein mogelijk wordt gemaakt. Risico's groter laten zijn dan nodig is, is verwijtbaar, willen de leden van de Partij voor de Dieren-fractie de Minister maar in herinnering brengen.

Deze leden zijn op basis van alle rapporten die zijn verschenen over de gasproductie en de invloed daarvan op het ontstaan van aardbevingen, aangevuld met de artikelen en mondelinge inzichten die experts met de Kamer hebben gedeeld, van mening dat vaststaat dat gasproductie uit het Groningenveld aardbevingen kan veroorzaken en dat de omvang van de productie zowel invloed heeft op de frequentie als de zwaarte van de bevingen die als gevolg hiervan ontstaan. Onderschrijft de Minister deze conclusie? Zij willen hier graag een helder antwoord op ontvangen van de Minister, dat begint met «ja» of «nee». Indien de Minister het laatste antwoordt, dan ontvangen deze leden graag een heldere onderbouwing van zijn conclusie dat de gasproductie géén invloed zou hebben op het ontstaan van aardbevingen, wederom onderscheidend naar frequentie en zwaarte.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie zijn zeer ontevreden over de schimmige besluitvormingsconstructies rondom de gaswinning. Zogenaamde risicomodellen van de NAM en marktanalyses van Gasterra, beiden commerciële partijen die belang hebben bij de gaswinning, lijken zwaar te wegen in de besluiten die het kabinet uiteindelijk neemt. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vinden dat zeer ongewenst en wijzen de Minister op zijn verantwoordelijkheid om zijn besluiten onafhankelijk te onderbouwen en een goede controle daarop mogelijk te maken. Daarvan is nu geen sprake en alleen daarom al kan de Kamer onmogelijk tot de conclusie komen dat de Minister een verantwoord besluit heeft genomen, vinden deze leden. Ook de wijze waarop toezichthouder SodM tot haar adviezen komt is volstrekt onduidelijk. Dat is ernstig, omdat de Minister zich zonder nadere analyses beroept op de adviezen van deze toezichthouder.

Voor de leden van de Partij voor de Dieren-fractie is onduidelijk welke parameters het SodM hanteert bij het bepalen van haar adviezen. De rol van de toezichthouder zou moeten zijn dat zij louter vanuit het perspectief van de veiligheidsrisico's haar adviezen bepaalt. De weging ten opzichte van andere belangen moet bij de Minister liggen, die de verantwoordelijkheid heeft helder uiteen te zetten welke belangen hij *precies* afweegt en hoe hij omgaat met de onzekerheden en zijn verantwoordelijkheden ten opzichte van de verschillende belangen. De Minister doet dat nu niet, maar baseert zich op adviezen van het SodM waarin, zo is de sterke indruk van deze leden, al een belangenafweging plaatsheeft die daar ten eerste niet thuishoort en ten tweede niet te controleren is. Graag een reactie van de Minister.

Zij zijn zeer verbaasd dat het SodM wel stelt dat de onzekerheden in een NAM-rapport over de Eemskanaalregio te groot zijn en dat productiemodellen niet te rechtvaardigen zijn, maar tegelijk komt met een aangepast winningsvoorstel voor 2015 en 2016. De onderbouwing die het SodM daarvoor geeft, namelijk dat er *aanwijzingen* zijn dat het systeem *mogelijk* regelbaar is, vinden de leden van de Partij voor de Dieren-fractie een toezichthouder onwaardig en een aanwijzing dat het SodM zich niet louter toelegt op haar verantwoordelijkheid te adviseren over de veiligheid, maar zich kennelijk ook verantwoordelijk voelt om de belangen van de gasproducent in ogenschouw te nemen. Die indruk werd versterkt tijdens de gesprekken die de Kamer voerde met het SodM, waar geen helder antwoord kwam op de vraag op welke wijze haar adviezen nu tot stand komen, welke belangen het SodM al dan niet meeweegt en hoe zwaar dan. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie zijn ervan geschrokken dat het SodM in verschillende bewoordingen liet merken zich niet alleen verantwoordelijk te voelen voor het belang van de veiligheid, maar ook voor het belang van de gasproducent. Het ontbreken van duidelijkheid over de weging daarvan in haar adviezen maakt deze adviezen slecht bruikbaar. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vinden dat de Minister zich dan ook niet zomaar op de adviezen van het SodM mag beroepen en de plicht heeft alsnog duidelijk te maken welke belangen hij *precies* onderscheidt en hoe hij deze weegt. Zij vragen de Minister daarbij nadrukkelijk onderscheid te maken tussen de gasbehoefte in relatie tot de leveringszekerheid en de vraag naar gas als een verhandelbaar product op de (wereld)markt.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie wijzen op verschillende experts die bevestigen dat een jaarlijks gasproductie van maximaal 30 miljard m³ in 2015 en 2016 voldoende is om de leveringszekerheid veilig te stellen. Kan de Minister dat bevestigen? Zo nee, waarom niet? Graag een heldere en goed te controleren onderbouwing in dat geval.

Welke rechtvaardiging ziet de Minister om bovenop de leveringszekerheid extra gasproductie toe te staan? Daarmee maakt de Minister immers de keuze om het commerciële belang van gasproductie zwaarder te laten wegen dan het belang van de veiligheid van de Groningers.

Kan de Minister bevestigen dat met een jaarproductie van maximaal 30 miljard m³ per jaar t/m 2016 er geen direct gevaar optreedt voor de leveringszekerheid, en dat na 2016 de productie nog verder kan worden teruggebracht? Zo nee, hoe zit het dan volgens de Minister?

Deze leden wijzen erop dat we uiteindelijk helemaal af zouden moeten van gaswinning om het risico op aardbevingen te verminderen en de transitie naar duurzame energie te versnellen. Kan de Minister bevestigen dat de analyses van Gasterra, die tot taak heeft gas te vermarkten, gebaseerd zijn op de vraag naar gas, een economische grootheid dus, wat iets anders is dan de behoefte aan gas, die veel kleiner is dan de getallen die Gasterra noemt? Kan de Minister bevestigen dat besparingsstrategieën geen onderdeel uitmaken van de cijfers van Gasterra en dat er dus nog veel winst te behalen valt in het minimaliseren van de gasproductie als er werk gemaakt wordt van besparing? Kan de Minister reageren op de berekeningen van Milieudefensie, die in het rondetafelgesprek met de Kamer op 28 januari jl. geschetst heeft welke besparingen we zouden kunnen realiseren?

Kan de Minister aan de leden van de Partij voor de Dieren-fractie bevestigen dat beperking van de gasproductie tot 30 miljard m³ per jaar in 2015 en 2016 technisch mogelijk is, en dat de onderliggende studie waar hij zich op baseert zelfs spreekt van een lagere productie (in een bandbreedte)? Graag een heldere uiteenzetting van de Minister over de technische mogelijkheden om de gasproductie in het Groningenveld zo snel mogelijk zo ver mogelijk terug te brengen, met een schets naar de jaren na 2016.

Deze leden verwijzen naar de uitspraak van de Algemene Rekenkamer dat ook zonder de afgesproken productiebeperking de productie geleidelijk moet worden terugschroefd om te kunnen voldoen aan de afspraken over de maximale productie uit het Groningenveld, zoals vastgelegd in de winningsplannen 2006–2015 en 2011–2020. Hoe kijkt de Minister hier tegen aan? De Minister heeft in de begroting, schriftelijk overleggen en antwoorden op vragen uit de Kamer verschillende cijfers genoemd over de realisaties voor de totale hoeveelheid Groningengas in de jaren 2010 t/m 2013. De op 15 januari jongstleden genoemde realisaties zijn voor 2010, 2011, 2012 en 2013 resp. 0,8, 2,1, 0,6 en 0,7 miljard m³ hoger dan eerder genoemde realisaties. Kan de Minister uitleggen hoe het kan dat hij verschillende cijfers over het gewonnen gas hanteert in verschillende stukken die naar de Kamer verstuurd zijn?

Kan de Minister voorts uiteenzetten welke mogelijkheden er zijn om de exportcontracten open te breken als de Nederlandse overheid uit veiligheidsoverwegingen de gasproductie aan banden legt en dat combineert met besparing op het binnenlands gebruik? Kan de Minister bevestigen dat GasTerra zich in zo'n geval kan beroepen op het zogenaamde «force majeure»? Graag een heldere uiteenzetting van de mogelijkheden op dit punt.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie erkennen dat er onzekerheden zijn over het precieze karakter van de relatie tussen de gaswinning en het ontstaan van bevingen, en over de precieze effecten van maatregelen. Dat er onzekerheden zijn betekent echter niet dat de status quo geldend is, en dat verandering van de status quo pas kan als er sluitende onderbouwing voor is. Wanneer de veiligheid van burgers in het geding is zoals het geval is in Groningen, geldt het vanuit het voorzorgbeginsel juist het omgekeerde. Wanneer niet kan worden onderbouwd dat met de huidige en voorgenomen gaswinning de veiligheidsrisico's voor de burgers zijn geminimaliseerd, kan die gaswinning niet plaatsvinden. Zij merken op dat die onderbouwing ontbreekt.

De Minister noemt de veiligheidsrisico's van de voorgenomen gaswinning in zijn besluit «acceptabel». Dat lijkt de leden van de Partij voor de Dieren-fractie een gewaagde uitspraak. Kan de Minister uiteenzetten waar hij dat oordeel op baseert? Is hij er wel zeker van dat als een (parlemen-

taire) onderzoekscommissie op zeker moment diepgravend onderzoek doet naar de besluitvorming nu, zijn oordeel verdedigbaar zal blijken? Wat adviseert de Minister aan bestuurders van Groningse instellingen zoals (hoge)scholen, universiteiten en ziekenhuizen, die een verantwoordelijkheid voelen en hebben voor de veiligheid van de (honderd)duizenden mensen die zich in hun gebouwen bevinden, in het licht van zijn besluit? Neemt de Minister de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van deze mensen over van de bestuurders? Bij wie zal naar het oordeel van de Minister de aansprakelijkheid en de verantwoordelijkheid liggen als er een aardbeving plaatsvindt en mensen die zich in dergelijke instellingen bevonden letsel oplopen of erger?

Behalve het principiële bezwaar dat de Minister bij de genoemde onzekerheden niet kiest voor het voorzorgbeginsel, vinden de leden van de Partij voor de Dieren-fractie het slecht te verkroppen dat de Minister, in navolging van de NAM en het SodM, überhaupt beroept op deze onzekerheden. Al in de jaren '90 is door experts gewaarschuwd voor het ontstaan van aardbevingen als gevolg van gaswinning, en is meermalen gepleit voor onafhankelijk geologisch en geotechnisch onderzoek en goede monitoring. Zie hiervoor bijvoorbeeld de inbreng van het Onafhankelijk Geologen Platform aan het rondetafelgesprek in de Tweede Kamer op 28 januari jl. De conclusie is dat ondanks jarenlange waarschuwingen en oproepen van wetenschappers, er sprake is van een gebrek aan onafhankelijke waarheidsvinding, onafhankelijke wetenschap, voldoende kennis en up to date meetmethoden. Is de Minister bereid dat te erkennen? Zo nee, waarom voert hij dan zelf als argument om nu niet verder in te grijpen aan dat verder onderzoek nodig zou zijn?

Kan de Minister een compleet overzicht aan de Kamer sturen van alle informatie die het ministerie sinds het begin van de gaswinning bezat over de relatie tussen de gaswinning en aardbevingen en de informatie die zij had over de mogelijke noodzaak tot verder onderzoek? Kan de Minister daarbij duidelijk maken wat er met de verschillende rapporten en andere bij het ministerie bekende informatie hierover is gedaan? De leden van de Partij voor de Dieren-fractie wijzen de Minister er indringend op dat het preventief versterken van huizen een ingrijpende operatie is en tot een grote kaalslag van woningen en daarmee de leefbaarheid in Groningen. Voor bewoners is preventieve versterking een noodzakelijk kwaad, en zeker geen cadeautje, zo werd terecht verwoord tijdens het rondetafelgesprek. Snapt de Minister dat de overheid de plicht heeft om mensen die toch al niet om veiligheidsrisico's en schade aan hun huizen hebben gevraagd maximaal tegemoet te komen om de vervelende situatie waarin zij terecht zijn gekomen niet nóg erger te maken? Begrijpt de Minister dat mensen geen vertrouwen hebben in versterkingsoperaties als aan de voorkant het risico niet maximaal wordt beperkt door de gaskraan zo ver mogelijk dicht te draaien? Waarom weegt dit belang van de Groningers niet zwaar voor de Minister? Hoe zit het met de vergoeding van de kosten die mensen moeten maken als hun huis preventief wordt versterkt, zoals voor huur van een andere woning, extra reiskosten woon-werkverkeer, etc.?

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie wijzen erop dat de compensatieregeling voor waardevermindering in de praktijk een compensatie blijkt op te leveren van 0 tot 5%, terwijl de waardedaling van de woningen vaak veel hoger ligt. Deelt de Minister de mening dat de compensatie reëel moet zijn? Zo nee, waarom niet? Zo ja, wat gaat hij doen om dat daadwerkelijk te realiseren? Deelt de Minister de mening dat bewoners van onverkoopbaar geworden huizen een passend uitkoopaanbod moet worden gedaan? Zo nee, waarom niet? Zo ja, wat gaat hij doen om dat daadwerkelijk te realiseren?

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie maken zich grote zorgen over de afhandeling van schade bij bewoners. Er is te zien dat veel bewoners geen schade vergoed krijgen. Zo heeft een inwoner van Loppersum het

volgende laten weten: «de NAM en ook de overheden gebruikte de adviezen van de funderingstechnici maar al te graag om vanaf begin jaren tachtig vele jaren glashard te ontkennen dat er scheuren in huizen waren ontstaan door gaswinning. Men moest als argeloze burger maar bewijzen dat het van de gaswinning kwam. Bewijs het maar. Zo werden wij hier jaren aan het lijntje gehouden. Het zou wel van klink van de slappe bodem komen of door achterstallig onderhoud». Deze meneer, en heel veel andere bewoners zijn boos en soms ook wanhopig over deze gang van zaken, en dat kunnen deze leden heel goed begrijpen. Zij vinden dat je zo niet met burgers omgaat die niet om die situatie hebben gevraagd. Zij willen een omkering van de bewijslast. Graag-nogmaals-een reactie op dit punt.

De leden van de PvdD-fractie hebben dit punt in eerdere debatten al vaker voorgelegd aan de Minister. Zij hebben er op gewezen dat, in de huidige situatie, het maar al te vaak zo is dat mensen zitten met een compleet scheef huis en de taxateur die door de NAM is ingeschakeld, zegt: wij kunnen niet aantonen dat het door de gaswinning komt, dus u krijgt € 1.600. De Minister erkende wel dat deze situatie voor mensen heel moeilijk en onrechtvaardig is, maar een echte oplossing bleef uit. In plaats van de bewijslast om te draaien, moest een onafhankelijke instantie het allemaal gaan oplossen. In reactie op een motie van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie (TK 33 529-78) om de bewijslast om te keren, zodat hij niet meer bij het slachtoffer ligt maar bij de veroorzaker, heeft de Minister gesteld (TK, vergaderjaar 2013–2014, handelingen 12-8-1) dat hij dat eigenlijk al doet. Dat de Tcbb een oordeel mag geven over de vraag of de schade is veroorzaakt door de aardbevingen en daarmee door de aardgaswinning, of dat er iets anders aan de schade ten grondslag ligt. Als het eerste het geval is, zo zei de Minister, dan mag de Tcbb ook beoordelen wat een redelijk bedrag is voor de schadevergoeding. Daarmee zou het dan dus niet meer aan de betrokken persoon zijn om de schade aan te tonen. De Minister voegde daaraan toe dat de Tcbb het dan als haar verantwoordelijkheid beschouwt om dat te beoordelen en vast te stellen. En dat hij daarmee al uitvoering geeft aan wat deze leden in die motie vroegen.

Dat is echter geenszins het geval. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie zien dat in de praktijk er echter helemaal niets is opgelost. En dat kan ook niet, zolang het aan de gedupeerden zelf is om te bewijzen dat zij recht hebben op een schadevergoeding. Alleen een omkering van de bewijslast kan deze situatie voor mensen echt oplossen.

Zoals ook uitvoerig aan de orde is gekomen in het rondetafelgesprek dat de Kamer heeft gevoerd over de gaswinning in Groningen, wijkt de Nederlandse mijnbouwtegeving erg af van wat in andere landen gebruikelijk is. Een van de opvallendste punten daarbij is dat in alle landen om ons heen de bewijslast voor de schade bij de veroorzaker ervan ligt. Nu, sinds de Mijnbouwwet 2003, wordt er nauwelijks nog schade vergoed. Deze leden hechten er aan om erop te wijzen dat dit niet alleen geldt bij schade die veroorzaakt wordt door gaswinning in Groningen. De problematiek is veel breder. Ook schade die bijvoorbeeld door zoutwinning veroorzaakt wordt, wordt niet of nauwelijks meer vergoed. Kan de Minister bevestigen de praktijk sinds de invoering van de Mijnbouwwet in 2003 er op neer komt dat vergoeding van schade aan particulieren eerder uitzondering dan regel is (afgezien van bagatelschades)? Zo nee, op basis van welke cijfers ontkent de Minister dat? Kan hij ook bevestigen dat het geringe aantal schadevergoedingen hoofdzakelijk komt omdat door de Tcbb geen causaal verband met door gaswinning veroorzaakte bevingen vastgesteld wordt (evenmin door bodemdaling)? Zo nee, waardoor komt het dan wel?

Hoe ziet de Minister het begrip multicausaliteit in relatie tot de schade die optreedt bij huizen en andere gebouwen in Groningen? Deskundigen wezen er tijdens het rondetafelgesprek op dat de Tcbb bestaat uit

ingenieurs, die een juridisch oordeel moeten vellen. Deze hebben geen kennis van juridisch complexe figuren die zich bij een typisch geval van bodemschade zullen voordoen, zoals meerdaderschap en multicausaliteit: verscheidene oorzaken die zich naast elkaar voordoen of wel tegelijkertijd, vaak in een onderlinge samenhang die onduidelijk is. Hierbij valt te denken aan factoren als: 1. aardbeving; 2. grondwaterpeilverlaging; bodemdaling; 4. slechte staat waarin het gebouw zich bevindt (ouderdom of achterstallig onderhoud), of 5. bouwkundige gebreken. In een dergelijke situatie kan men elk van de mogelijke daders voor de gehele schade, 100% dus, aanspreken (hoofdelijke aansprakelijkheid), kan de Minister dat bevestigen? De leden van de Partij voor de Dieren-fractie wijzen hiervoor bijvoorbeeld naar een uitspraak van de Hoge Raad waarin deze dit op eigen initiatief al in 1997 toegepast op lozers van schadelijke stoffen in een sloot in Friesland, in Engelum. Is de Minister bekend met deze uitspraak? En kan hij ook aangeven of dit begrip ooit wel eens is toegepast door de Tcbb? Deze leden hebben namelijk sterk de indruk dat meldingen van schade en verzoeken voor vergoeding daarvan steeds worden afgewezen, waarbij de schuld van de schade bij een slechte staat van het gebouw wordt gelegd, terwijl er in feite sprake is van meerdere oorzaken, waaronder de gaswinning. In tegenstelling tot wat dus eigenlijk juridisch zou moeten, namelijk dat de schade wordt vergoed vanwege multicausaliteit, worden de bewoners met een kluitje in het riet gestuurd. Dat vinden de leden van de Partij voor de Dieren-fractie echt volstrekt onacceptabel. Deelt de Minister deze mening? Zo nee, waarom niet? Zo ja, op welke manier wil hij dit gaan rechtzetten, niet alleen voor de schade-meldingen die in de toekomst helaas nog binnen zullen komen, maar ook voor al die mensen die ten onrechte geen schadevergoeding hebben gekregen? Deelt de Minister het oordeel dat louter ingenieurs geen deskundig oordeel hierover kunnen vellen? Kan de Minister schetsen wat er gebeurt met schade die door meerdere factoren veroorzaakt is, en in hoeveel procent van de gevallen waarin dat (waarschijnlijk) het geval is de gedupeerde uiteindelijk de schade vergoed wordt? De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vrezen nu al dat de Minister hier geen antwoord op kan geven omdat hij deze gegevens niet paraat heeft. Dat alleen al is naar het oordeel van deze leden een duidelijk teken aan de wand dat de huidige schaderegelingen niet voldoen. Graag een reactie.

De Minister heeft in antwoord op eerdere vragen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie aangegeven dat de inzet van taxateurs, en wanneer nodig een second opinion van taxateurs, er voor zouden moeten zorgen dat gedupeerden de schadevergoeding zouden krijgen waar zij recht op hebben. Deze leden krijgen graag een reactie van de Minister op de geluiden die zij te horen krijgen dat een groot deel van de taxateurs die nu in Groningen worden ingezet hun opleiding nog niet afgerond hebben. Is dat waar, om hoeveel taxateurs gaat dat, en hoe beoordeelt de Minister dit zelf? Kan de Minister ook reageren op de geluiden dat de bedrijven die door de NAM ingehuurd worden voor schadeafhandelingen vaak voor een groot deel van hun inkomsten afhankelijk zijn van de NAM, de grootste opdrachtgever in de regio. Is dat waar? En zo nee, hoe komt de Minister tot deze conclusie? Indien dit inderdaad het geval is, dat de bedrijven die namens de NAM de schade afhandelen voor een groot deel van hun omzet afhankelijk zijn van deze zelfde NAM, hoe beoordeelt de Minister dan hun onafhankelijkheid en onpartijdigheid als adviseur?

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie als mensen concluderen dat het met de bescherming van grondrechten, dat van eigendom voorop, maar ook het recht op gezondheid in een gezond leefmilieu en tenslotte het recht op due process en fair trial treurig is gesteld. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens spreekt op al die punten duidelijke taal. De Tcbb, dat gepresenteerd werd als dé oplossing voor alle problemen, heeft naar mening van deze leden gefaald, en ook het recente alternatief waarin de mijnexploitant de schadeafwikkeling zelf doet is geen oplossing. De

rechtsbescherming en rechtszekerheid van Groningers is gewoonweg niet gegarandeerd. Volgens de leden van de fractie van de Partij voor de Dieren is het dan ook van groot belang om nu snel de aanbevelingen van deskundigen ter harte te nemen en de Mijnbouwwet aan te passen aan de moderne tijd. De huidige Mijnbouwwet functioneert simpelweg niet naar behoren, en laat mensen in de steek. Dat kan toch niet de bedoeling zijn van deze Minister? Graag een reactie. Concreet stellen deze leden voor om goed te kijken naar het mijnrecht in omringende landen. Centraal staat hierbij een omkering van de bewijslast, een subsidiaire aansprakelijkheid van de Staat of een overheidslichaam, zoals de Coal Authority in het Verenigd Koninkrijk. Erkent de Minister dat het proces rond de afhandeling van schade in de ons omringende landen veel beter verloopt dan in ons land? Deze leden doelen hier bijvoorbeeld op Duitsland, waar men sinds 1982 omkering van de bewijslast bij vermoeden van mijnschade kent, en waar geen schadeprocedures in de mijnstreken voorkomen en waar schade aan woningen steevast wordt vergoed of hersteld. Is dat niet ook iets wat we hier in Nederland zouden moeten hebben? Deze leden krijgen graag van de Minister dan ook alsnog een hernieuwde en uitgebreide schriftelijke reactie op de motie voor omkering van de bewijslast die zij eerder hebben ingediend en op verzoek van de Minister hebben aangehouden (Kamerstuk 33 529, nr. 78).

II Antwoord / Reactie van de Minister

III Volledige agenda

Winningsbesluit Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen

Brief regering – Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp –
16 december 2014 – TK 33 529-91

Beantwoording op vragen commissie over het winningsbesluit Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen

Brief regering – Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp –
15 januari 2015 – TK 33 529-92

Reactie op verzoek, gedaan tijdens de Regeling van werkzaamheden d.d. 20 januari 2015, inzake gaswinning Groningen

Brief regering – Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp –
21 januari 2015 – TK 33 529-93

Aanbieding van een afschrift van het instemmingsbesluit met het gewijzigde winningsplan voor de gaswinning uit het Groningenveld

Brief regering – Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp –
29 januari 2015 – 2015Z01548